

Міністерство освіти і науки України
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Кафедра географії і туризму

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ БАКАЛАВР

АНАЛІЗ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ ТУРПРОДУКТІВ
ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Виконала:

студентка факультету географії, історії та
туризму

спеціальності 242 Туризм

Пуха Альона Олександрівна

Науковий керівник:

к.геогр.н., доцент

Романів Андрій Степанович

Рецензент:

к.е.н., доцент

Конарівська Оксана Богданівна

Національний університет водного

господарства та природокористування

Рівне-2022

УДК 338.48-51

Пуха А.О.

АНАЛІЗ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ ТУРПРОДУКТІВ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

В науковій роботі проаналізовано сучасні тенденції розвитку пригодницького туризму в Українських Карпатах. Досліджено різні види пригодницького туризму, регіони проведення пригодницьких турів, попит та пропозицію на ці види подорожей, проблеми їх розвитку. Важливим кроком, який необхідно здійснити у галузі пригодницького туризму в Україні є впровадження міжнародних стандартів у практику, запровадити належну систему страхування турів, що підвищить якість та безпеку послуг, збільшить надходження до місцевих бюджетів.

Ключові слова: пригодницький туризм, активний туризм, марафон, ультрамарафон, джипінг, трейлраннінг, рафтинг, планеризм.

Pukha A. O.

ANALYSIS OF DEMAND AND SUPPLY OF TRAVEL PRODUCTS OF ADVENTURE TOURISM IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS

The scientific work analyses the current trends in the development of adventure tourism in the Ukrainian Carpathians. Different types of adventure tourism, regions of adventure tours, demand and supply for these types of travel, problems of their development are studied. It is necessary to do the important step in the field of adventure tourism in Ukraine. It is the introduction of international standards in to practice, to realize a proper system of insurance of tours that will increase the quality and safety of services and it will increase revenues to local budgets.

Key words: adventure tourism, active tourism, marathon, ultramarathon, jeeping, trail running, rafting, sky diving.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження пригодницьких турів	6
1.1. Поняття пригодницького туризму та його види.....	6
1.2. Види пригодницьких турів в Українських Карпатах.....	9
1.3. Методичні аспекти дослідження попиту і пропозиції пригодницьких турів	12
Висновок до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. Аналіз попиту і пропозиції пригодницького туризму в Українських Карпатах.....	17
2.1. Передумови та чинники розвитку пригодницького туризму в Українських Карпатах.....	17
2.2 Територіальні та організаційні особливості формування пригодницьких пішохідних турів в Українських Карпатах.....	19
2.3 Некомерційні пригодницькі перегони і змагання та їх розвиток в Українських Карпатах.....	33
2.4. Комерційні пригодницькі тури в Українських Карпатах.....	41
2.5. Розвиток спортивних категорійних походів в Українських Карпатах.....	44
Висновок до розділу 2.....	46
РОЗДІЛ 3. Стратегія розвитку пригодницького туризму в Українських Карпатах та його популяризація.....	47
3.1. Розробка комерційного пригодницького туру на прикладі одного з регіонів Карпат.....	47
3.2. Проблеми розвитку пригодницького туризму в Карпатах та стратегічні напрямки їх вирішення.....	52
Висновок до розділу 3.....	54
ВИСНОВКИ.....	55

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Одним із перспективних туристичних напрямків XXI століття за даними ЮНВТО є пригодницький туризм. Під пригодницьким туризмом розуміють види туризму, що пов'язані з фізичними навантаженнями учасників подорожей та організацією нестандартних турів у екзотичні й екологічно чисті природні резервації та включає незвичайні подорожі, нетрадиційні транспортні засоби.

Актуальність дослідження. Українські Карпати – гірський регіон нашої держави, який має найбільш широкі можливості для розвитку різноманітних пригодницьких турів. Наявність гірських хребтів, відкритих високогірних полонин, висока залісненість території, густа річкова мережа служать передумовою для розвитку гірсько-пішохідних, велосипедних, лижних походів, організації рафтингу, парашутизму, багатьох екстремальних рекреаційних видів занять, таких як маунтбайкінг, фрірайд та ін. Протягом останніх років спостерігається тенденція зростання попиту на комерційні пригодницькі тури в Українські Карпати, популярними стають різноманітні некомерційні пригодницькі перегони, ультрамарафони, а кількість їх учасників постійно зростає. Великі туристичні комплекси, намагаючись привернути увагу більшої кількості туристів, облаштовують спеціальні траси для екстремальних занять та також організовують окремі види пригодницьких походів.

Незважаючи на перспективність пригодницького туризму в Українських Карпатах, даний вид туризму в Україні перебуває тільки на стадії формування. Існує необхідність правового регулювання даного напрямку, втілення державних стандартів щодо безпеки таких подорожей, вимог до гідів-провідників, створення спеціалізованої інфраструктури з орієнтацією на такий вид подорожей тощо.

Мета наукової роботи – проаналізувати попит та пропозицію на пригодницькі тури в Українських Карпатах, дослідити сучасний стан їх розвитку та розробити заходи щодо популяризації даного виду туризму.

Для досягнення мети було поставлено і вирішено такі **завдання**:

- на підставі літературних джерел сформулювати поняття пригодницького туризму та підібрати методичку його дослідження;
- розглянути попит та пропозицію на різні види пригодницьких турів в Українських Карпатах та проаналізувати напрямки й тенденції їх розвитку;
- розробити власний комерційний пригодницький тур та пропозиції щодо стратегії розвитку пригодницького туризму в регіоні;
- дослідити проблеми розвитку пригодницького туризму в Карпатах.

Об'єкт дослідження – туристична індустрія Українських Карпат.

Предмет дослідження – пригодницькі тури регіону як туристичні продукти, а також природні, соціально-економічні, інфраструктурні та інші чинники що впливають на розвиток даного виду туризму.

Методи дослідження. При виконанні роботи були використані такі методи наукового дослідження: спостереження, порівняльно-географічні описи, статистичні методи, синтез та аналіз, узагальнення інформації, а також деякі маркетингові методи дослідження турпродукту пригодницького туризму.

Інформаційну базу проведення дослідження склали дані Державної служби статистики України, затверджені державні стандарти у сфері пригодницького туризму, інтернет інформація сайтів, що представляють Українських Карпат, інформація туристичних форумів, пригодницьких перегонів, а також результати власних польових спостережень що проводились під час пригодницьких турів в Карпати та під час участі в пригодницьких перегонах.

Практичне значення. Матеріали роботи можуть використовуватися фахівцями туристсько-рекреаційної галузі для організації туристичного відпочинку, державними службами туризму областей Карпатського регіону, а також центральними органами управління туристичною галуззю для ведення ефективної політики, створення нормативно-правової бази в сфері пригодницького туризму.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи з додатками становить 72 сторінки друкованого тексту. Список використаних джерел містить 28 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИГОДНИЦЬКИХ ТУРІВ

1.1. Поняття пригодницького туризму та його види

Одна з тенденцій у сучасній туристичній індустрії – насиченість програми подорожі, що дозволяє людині не тільки відпочити від повсякденних буднів, а отримати нові враження, емоції, інколи екстремального характеру.

Екстрим - це видатні, екстраординарні дії, як правило, пов'язані з небезпекою для життя. Екстримальні відчуття характерні для деяких видів спорту, багато з яких в світі почали розвиватися другої половини ХХ століття. До них можна віднести скейтбординг, тріал, серфінг, парашутизм, сноубординг, скелелазіння. Невдовзі кількість екстремальних видів спорту і занять почала стрімко зростати. Більшість екстремальних видів спорту та рекреаційних занять вимагають особливих природних (унікальність рельєфу місцевості, особливості формування хвиль на узбережжі, геологічний склад порід тощо), або створених людиною умов. Пошук тих чи інших умов та популяризація розвитку екстремальних занять не змогло не відобразитися і на туристичній індустрії.

Екстремальний туризм - один з видів туристського відпочинку, в тій чи іншій мірі пов'язаний з ризиком. Останнім часом активно розвивається пригодницький туризм - вид туризму, який об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування та відпочинку на природі, що мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми та досягнення спортивних результатів. Екстремальний туризм належить до найбільш небезпечних видів туризму, його мета і полягає в тому, щоб відчути небезпеку. Всі види небезпек в екстремальному туризмі можна класифікувати за природою явища і ролі туристів у виникненні небезпечної ситуації. Історія екстремального туризму тісно пов'язана з історією розвитку екстремальних видів

спорту. В даний час екстремальний туризм включає різні спортивні види відпочинку, пов'язані з ризиком, і являє собою дуже строкате явище.

В світі відбувається постійне нарощування індустрії екстремальних видів розваг та спорту, що забезпечують активне дозвілля, збільшується кількість їх прихильників. Вагоме місце в структурі активного відпочинку займають і пригодницькі тури.

Вивчення підходів, щодо поняття «пригодницький туризм» в наукових публікаціях українських авторів, дозволяє зробити висновки, що одностайної думки щодо трактування даного терміну немає. Закон України «Про туризм» наводить його в переліку видів туризму без належного пояснення змісту [11, стаття 4]. Дуже часто даний вид туризму поєднують, а інколи й ототожнюють з поняттями «активний туризм», «екологічний туризм», «спортивний туризм», однак даний нішевий туризм має свої характерні відмінності, що пов'язані з метою подорожі. Так, П. Пуцентейло визначає пригодницький туризм як специфічний вид відпочинку, який забезпечує туристів враженнями як від привабливого місця, так і нестандартного виду діяльності. В структурі даного туризму він виділяє такі три види як: похідні експедиції, сафарі-тури (полювання, риболовля, лов метеликів тощо) і морські подорожі (яхтинг) [12, с.56]. Деяко аналогічні підходи і у публікаціях Ф. Шандора. Він розглядає пригодницький туризм як різновид туризму, пов'язаний з фізичними навантаженнями та організацією нестандартних турів до екзотичних та екологічно чистих природних резервацій та включає до нього незвичайні подорожі, нетрадиційні транспортні засоби, а також пішохідні експедиції, сафарі-тури, яхтинг [22, с.261]. Шандор також зазначає, що пригодницькі тури це: «подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі» [22, с.24].

Аналізуючи різні підходи до визначення терміну П. Коваль та Г. Андреева дають наступне визначення: «пригодницький туризм - це подорожі з метою отримання фізичного навантаження, адреналіну, унікальних, недоступних для більшості людей вражень. При цьому за технологічно-організаційними особливостями можна виділити такі його види: спортивний (водний, пішохідний,

гірський, лижний, велосипедний); екстремальний (водний, повітряний, гірський, пішохідний, екзотичний); спелеотуризм; мисливство, сафари; спортивна риболовля тощо» [5, с.33]. Автори звертають увагу на те, що пригодницькі тури є специфічними, унікальними, нестандартними, немасовими. Слушним, на нашу думку є також твердження авторів, що унікальність пригодницьких подорожей може забезпечуватись такими чинниками, як: географія подорожей, специфічний вид діяльності, фізичне навантаження.

Визначаючи сектор пригодницьких подорожей, Торгова асоціація пригодницького туризму (Adventure Travel Trade Association - АТТА) вважає, що пригодницький туризм містить три основні компоненти для мандрівника: 1) фізична активність мандрівника; 2) зв'язок з природою та навколишнім середовищем; 3) досвід занурення в культурне середовище. [25, с.2]. Участь у таких подорожах вимагає в учасників певної фізичної та технічної підготовки, наявності висококваліфікованого супроводу, що мінімізує ризики в складних ситуаціях.

АТТА – найбільша міжнародна організація, що об'єднує різні зацікавлені сторони у секторі пригодницького туризму, включаючи місця призначення, операторів, агентів, виробників туристичного одягу та інвентарю, а також неурядові організації. Місія АТТА – надати світовій туристичній спільноті можливість захищати природний і культурний капітал, створюючи економічну цінність, яка приносить користь як членам торгівлі, так і напрямкам [24].

Надзвичайно важливим міжнародним документом, що регулює діяльність у сфері пригодницького туризму є Travel Guide Standard, що виданий АТТА в лютому 2021 року. Цей документ переглядається і доповнюється кожних п'ять років з урахуванням світових тенденцій на ринку послуг пригодницького туризму. Пригодницькі подорожі надзвичайно різноманітні з точки зору географії, культурного контексту та видів діяльності. Наступні п'ять компетенцій були визначені гідями та експертами з пригодницьких подорожей у всьому світі як найважливіші для гідів пригодницьких подорожей незалежно від географії чи діяльності: 1) сталість; 2) технічні навички; 3) безпека та управління ризиками; 4)

обслуговування клієнтів та управління групою; 5) інтерпретація природної та культурної історії. Цей документ описує та надає приклади для ілюстрації кожної з цих п'яти основних компетенцій [23, с.5].

Види туризму, які відносяться до пригодницького туризму наведені у Додатку А. Такі види туризму вимагають від тур-фірми значно більшої уваги на стадії підготовки, оскільки необхідно вирішити цілий комплекс питань, пов'язаних із організацією безпеки туристів, адже страхування на такий тур коштує значно дорожче.

Пригодницький туризм іноді називають «важким екотуризмом» у зв'язку з тим, що жага до пригод туристів тут превалює над мотивами охорони природи. Географія і тематика пригодницьких турів досить обширна і різноманітна. Зазвичай це групові тури. Специфічною рисою такого туризму є отримання різних ліцензій, які дозволяють полювання, риболовлю, вивіз трофеїв.

Отже, можна зробити висновок, що пригодницький туризм в наш час стрімко розвивається і є одним з різновидів туризму, пов'язаний з фізичними навантаженнями та організацією нестандартних турів у екзотичній екологічно чистій природній резервації, включає незвичайні подорожі, нетрадиційні транспортні засоби та незабутні емоції.

1.2. Види пригодницьких турів в Українських Карпатах

Українські Карпати є регіоном нашої держави, що має природні передумови для найбільш широкого спектру організації різних видів пригодницьких турів, які притаманні саме для гірських регіонів. Вивчення ринку попиту і пропозиції на пригодницькі подорожі дозволило їх згрупувати в залежності від способу організації та способу переміщення (Рис.1.1).

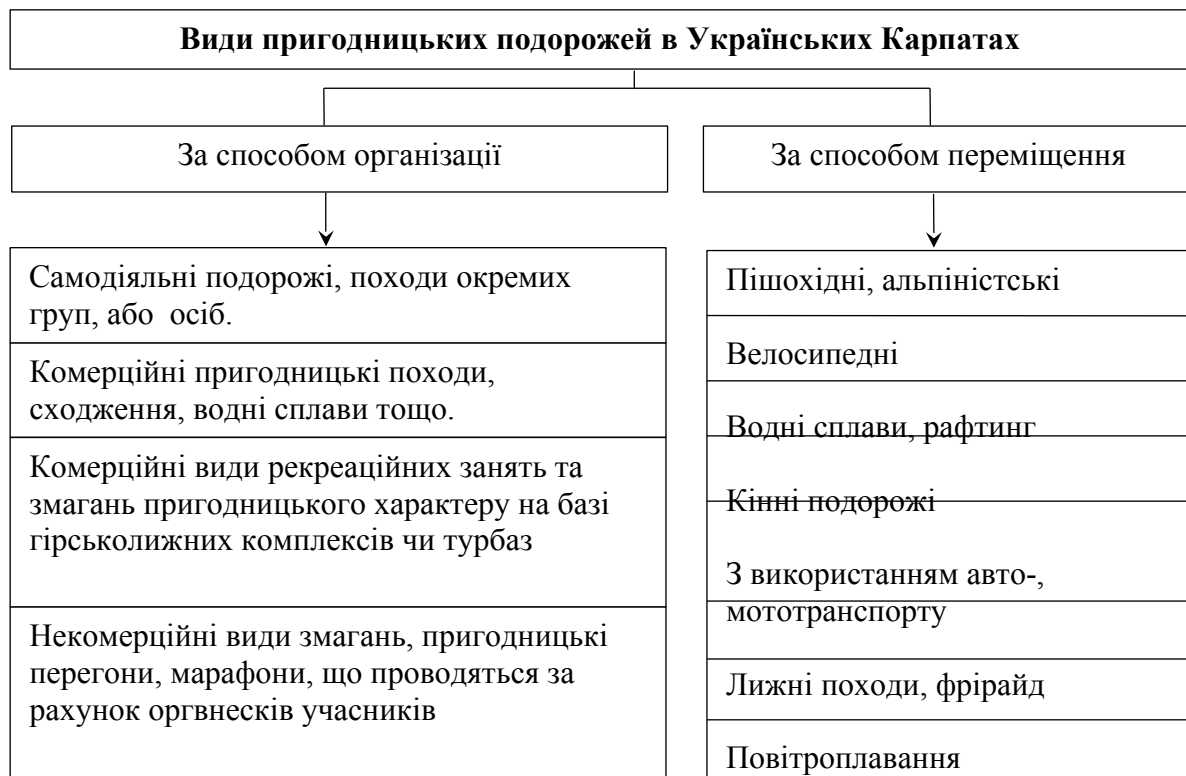

Рис. 1.1 Класифікація пригодницьких туризмів в Українських Карпатах
(авторська розробка)

Таким чином в межах Українських Карпат можна виділити такі основні категорії організації пригодницьких подорожей:

1. Самодіяльні туристичні подорожі окремих груп, чи осіб. Самодіяльний туризм - це походи і подорожі за маршрутами, розробленими самими туристами або рекомендованими туристськими клубами, як правило, самодіяльний туризм характеризується активними способами пересування. При цьому маршрут, склад туристської групи, спорядження, забезпечення продуктами харчування, спосіб пересування і фінансування організуються самостійно, так звані самодіяльними туристами. Такі маршрути можуть бути і плановими і готуються туристськими клубами, бюро подорожей та екскурсій або туристсько-спортивними організаціями.

2. Комерційні пригодницькі тури. Комерційні тури - реалізуються фірмами на комерційних засадах, найчастіше це індивідуально-групові тури з досить широким спектром цін. Якщо комерційний туризм передбачає оплату туру власне клієнтом, то туризм соціальний повністю або частково оплачується

державою, підприємством чи здійснюється на кошти громадських соціальних фондів.

3. Комерційні види рекреаційних занять та змагань пригодницького характеру на базі гірськолижних комплексів чи турбаз. Розвиток пригодницьких занять, екстремальних видів спорту на базі гірськолижних комплексів чи інших стаціонарних закладів, що популяризують активний відпочинок є ефективним способом залученням додаткової кількості туристів поза межами основного туристичного сезону.

4. Некомерційні пригодницькі перегони, змагання, марафони та ультрамарафони. Пригодницькі перегони - некомерційні командні змагання з туризму, які проводяться з метою:

- популяризації здорового способу життя;
- надання спортсменам, мандрівникам та шанувальникам гірського та велотуризму можливості вдосконалити спортивну майстерність;
- екологічної просвіти через залучення до видів активного відпочинку, що не завдають шкоди довкіллю;
- популяризація гірських районів території за кордоном.

1.3. Методичні аспекти дослідження попиту і пропозиції пригодницьких турів

АТТА, як найбільша міжнародна організація в галузі пригодницького туризму має офіси та учасників в усьому світі. Вона об'єднує різні зацікавлені сторони у секторі пригодницького туризму, включаючи місця призначення, операторів, агентів, виробників туристичного одягу та інвентарю, а також неурядові організації. Асоціація також виділяє різні типи пригодницьких туристів [24]: ентузіасти пригод (каякери, велосипедисти, спостерігачі за птахами); екстремальні авантюристи (учасники перегонів, екстремальних походів); незалежні мандрівники - самодіяльні туристи; шукачі відчуттів

(шукають нові емоції, пов'язані з ризиком для життя, мальовничими видами, але не - мають захоплення спортом).

Враховуючи таку різноманітність пригодницьких турів, варто зазначити, що унікальність подорожей може досягатися різними шляхами, зокрема: районом подорожі, особливим екстремальним видом діяльності, фізичними навантаженнями чи іншими критеріями.

Незалежно від того, як фахівці з туризму організують або класифікують пригодницькі подорожі, пригода завжди буде суб'єктивною для самих мандрівників, оскільки це пов'язано з індивідуальним досвідом. Пригода для одного мандрівника може здаватися світським життям для іншого. Пригодницькі туристи розширюють свої власні культурні, фізичні та географічні кордони комфорту, і ці межі для кожної людини відрізняються [24].

При формуванні рейтингу популярних пригодницьких напрямків фахівці Університету Джорджа Вашингтона використовують 10 ключових параметрів оцінки конкурентоздатності напрямків на ринку розважальних турів: політика уряду з розвитку економіки, безпека, інфраструктура, природні ресурси, культурні пам'ятки, розважальні ресурси, підприємництво, благодійність, охорона здоров'я, загальний імідж регіону [19].

При дослідженні можливостей розвитку пригодницького туризму в Українських Карпатах нами використані методичні підходи Коваль П.Ф., та Андрєєва Г.П.. Для вивчення перспектив розвитку пригодницького туризму в Карпатах нами використано наступний алгоритм дослідження вказаних авторів з певними доповненнями [5]:

1. *Характеристика внутрішньої транспортно-інформаційної системи туристичного центру пригодницького туризму.* В даній позиції особливу увагу зроблено на регіони Карпат в яких розвиваються або можуть бути розвинуті ті чи інші види пригодницьких турів.

2. *Характеристика складників процесу виробництва туристичного продукту та обслуговування пригодницьких туристів.* Здійснення опису самих атракцій території, а саме гірських хребтів, геологічних відслонень порід,

річкової мережі, рослинного покриву та інших природних елементів що можна використати при формуванні туру. Опис складників туру:

- транспорт: для самодіяльних туристів - усі види громадського та власного транспорту; для організованих туристів - туристичні автобуси, потяги, можливе самостійне транспортування;

- розміщення і харчування: розміщення в наметах, туристичних базах, харчування - самостійне приготування або з використанням послуг кухаря;

- трансфер: залежно від платоспроможності клієнта та рівня туристичного комплексу, але, як правило, самостійне;

- комплекс послуг на маршруті (екскурсійно-пізнавальні послуги): послуги інструктора, туристичного супроводу. У разі самодіяльного туризму ці функції виконуються самостійно.

3. Вимоги до шляхів сполучення та мережі громадського транспорту:

- до місцезнаходження рецептивного туристичного оператора - обов'язкова наявність одного з можливих шляхів сполучення, бажана розвинена мережа громадського транспорту міжнародного та міжміського сполучення;

- до початку маршруту - іноді не має потреби у шляхах сполучення (наприклад, подорожі типу «робінзонада», організовані туроператором), але для розвитку пригодницького туризму на окремих територіях необхідно мати хоча б один шлях сполучення.

4. Ефективні шляхи розповсюдження інформації, канали збуту, об'єкт брендингу:

- об'єкт брендингу: туристичний ресурс, туристичний оператор (зокрема, у напрямі безпеки туристів);

- збутовий ланцюг: туристичний оператор, туристичний агент, прямиий продаж підприємством, що приймає та супроводжує;

- джерела інформації, які найчастіше спонукають туриста до подорожі: ЗМІ, Інтернет, енциклопедії, книги, туристичні підприємства, поради знайомих.

5. Характеристика підприємств, послуги і товари яких можуть стати у нагоді туристу під час споживання туристичного продукту: перекладач,

інструктор (лектор), що навчає основам безпеки, техніки проходження та першій медичній допомозі ще до початку подорожі, провідник, служби спасіння, медичні заклади, пошта, пункти роздрібної торгівлі для поповнення запасів тощо.

6. *Характеристика процесу адміністрування туристичного центру пригородницького туризму:*

- бажаний суб'єкт управління: управління чи відділ галузевого виконавчого органу (з туризму та/або молоді та спорту), а також галузеві асоціації чи об'єднання іншого роду;

- пріоритетні напрями діяльності з адміністрування: розвиток територій, пропаганда пригородницького туризму, просування регіонального туристичного продукту.

7. *Вимоги до категорій і кваліфікації персоналу:* кваліфіковані фахівці туристичного супроводу, персонал туристичних операторів.

8. *Напрями та сфери дослідження щодо формування конкурентних переваг території Українських Карпат в цілому, чи окремих туристично-рекреаційних комплексів у сфері пригородницького туризму:*

- наукові дослідження, спрямовані на розроблення пригородницьких маршрутів та програм перебування;

- підвищення рівня безпеки туристів;

- використання новітніх інформаційних технологій (GPS, супутниковий зв'язок, ехолоти і т.п.), медичних, фармацевтичних розробок (антисептичні, антибактеріальні засоби та ін.), енергетичних (наприклад, переносна сонячна батарея), нового спорядження;

- підвищення комфортності подорожі за рахунок використання новітніх легких та міцних матеріалів для спорядження;

- розширення географії туризму за допомогою легких і водночас стійких до температур засобів та ін.;

- дослідження впливу виду туризму (його навантаження) на організм людини та пошук засобів подолання перешкод для деяких категорій туристів.

9. *Характеристика напрямів діяльності туристично-рекреаційного комплексу з метою ресурсозбереження, відновлення та розвитку територій:* за своєю сутністю пригодницький туризм не завдає шкоди навколишньому середовищу, однак наявність підприємницької діяльності, а також поява відносно великої кількості людей на етнічних територіях вимагають створення законодавчої бази щодо цього виду туризму, правил перебування туристів на заповідних територіях, їх обслуговування, а також підтримки правопорядку (як із боку туристів, так і місцевих жителів).

Використання зазначеного алгоритму в дослідженні пригодницьких турів дозволяє досить детально вивчити особливості території та самих турпродуктів пригодницького туризму та запропонувати певні шляхи оптимізації даного напрямку в межах Українських Карпат

Висновок до розділу 1

Отже можна зробити висновок, що пригодницький туризм – це досить новий вид туризму, який з кожним роком набирає популярності серед людей різної вікової категорії.

Пригодницький туризм є досить цікавим видом спорту, адже він включає в себе масу різних та неординарних видів туризму (альпінізм, скелелазіння, рафтинг, пішохідний туризм, кінний туризм, дайвінг та інші), тобто кожен може знайти для себе те, що йому до душі. Такий вид туризму є досить цікавим та водночас небезпечним. Людина, яка займається таким видом спорту кожен раз відкриває для себе, щось нове та незабутнє, а також ризикує життям, що в свою чергу породжує екстремальні та незабутні емоції. Візьмемо для прикладу людей які займаються скелелазінням, щоб займатися таким видом спорту потрібні спеціальні навички, спортивна підготовка та обладнання, адже такий вид спорту є досить небезпечним для життя. Новачки обов'язково повинні звертатися за допомогою до інструкторів чи людей, які в цьому розуміються, щоб не завдати шкоди своєму здоров'ю.

Людям які бояться ризикувати та не впевнена в своїх силах підійде пасивний вид відпочинку, а от любителів активного способу життя, які не люблять сидіти на місці, а постійно шукають гострі та незабутні емоції можуть сміло займатися пригодницьким видом туризму.

Для аналізу турпродуктів у сфері пригодницького туризму, ми використали певний алгоритм дослідження, що дозволяє проаналізувати всі складові туристичного процесу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

2.1. Передумови та чинники розвитку пригодницького туризму в Українських Карпатах

Українські Карпати – гірський регіон нашої держави, що поєднує в собі унікальні природні ландшафти, які є передумовою для різних напрямків пригодницьких турів. Великі простори гірських хребтів дозволяють формувати різнопланові пішохідні туристичні маршрути; бурхливі річки з порогами – основа розвитку рафтингу, безлісі відкриті простори полонин створюють хороші умови для розвитку планерного спорту влітку та екстремальних видів спорту в зимовий період. Тут зустрічаються ділянки з великим перепадом висот, виходом корінних порід на поверхню та скельними уступами, складним орієнтуванням, водними перешкодами та ін.

Українські Карпати відносяться до середньовисоких гір, які не досягають снігової лінії і не мають сучасних льодовиків. Більшість вершин Карпат має абсолютні висоти до 2000 м і лише в гірському масиві Черногора, що належить до Центрального масиву Українських Карпат, шість вершин мають вищу висоту (зокрема, найвища точка Українських Карпат г. Говерла - 2061 м, а також вершини Бребенескул, Піп Іван, Петрос, Гутин Томнатик, Ребра). Снігова лінія в епоху останнього зледеніння знаходилась на висоті 1450-1550м. Яскравими слідами давнього зледеніння є реліктові льодовикові форми на найвищих гірських масивах (Черногора, Полонинський хребет, Рахівські гори, Чивчин): цирки, улоговини, конуси виносу, кари, моренні вали. На дні карів на висоті 1450-1800м знаходяться карові озера. Гострі гребені, іноді з карнизами, є тільки на відрогам вододільного хребта масиву, де зійшлися декілька сусідніх карів одного схилу.

Гірські хребти Карпат, розділені поздовжніми улоговинами та розмежовані глибоким поперечними долинами, простягаються з північного заходу на

південний схід. Поздовжня зональність місцями ускладнюється кільцеподібними структурами. У межах головного вододілу Карпат знаходяться гори Бескиди з найвищою точкою - горою Пікуй (1405м); від Верецького до Яблуницького перевалів простягнулися найбільш важкопрохідні, розчленовані численними ущелинами гори Горгани з найвищою точкою - г. Сивуля (1836 м); від Яблуницького перевалу на південь простягнувся масив Черногора з найвищими вершинами Українських Карпат. Полонинський хребет з вершинами Пікуй, Боржава, Красна, Стіг дещо нижчий за абсолютною висотою і відноситься до ярусу карпатського середньогір'я. Вздовж південного краю Українських Карпат простягнулися гірські масиви Вулканічного хребта з вершинами Маковиця, Синяк, Бужора у ландшафтах якого є прояви давнього вулканізму.

Українські Карпати складені так званим карпатським флішем – нашарування пісковиків, аргелітів та алевролітів, що чергуються. Переважання глинистих сланців (аргелітів), алевролітів, вапняків, пісковиків крейдового та палеогенового періодів призводить до швидкої денудації гірських порід та до формування виположених схилів, округлих вершин, згладжених гірських хребтів.

Клімат Українських Карпат, як і більшості частини території України, помірно континентальний. Проте західний перенос повітряних мас та припіднятість гірських хребтів, призводить до більшого зволоження території. У передгір'ях річні суми опадів становлять 800-1000 мм, а в горах - 1500-1600 мм. З підняттям у гори температура повітря знижується, а кількість опадів зростає. Взимку на хребтах випадає значна кількість снігу (товщина снігового покриву буває до 300 см), що подекуди призводить до снігових зсувів та лавин. Тривалість снігового покриву в Карпатах є вищою ніж на рівнинній частині території України. Наявність у високогірній частині снігового покриву до травня місяця дозволяє збільшити тривалість зимового відпочинку та екстремальних зимових розваг, аж до травня. Проте, варто враховувати і підвищену лавинонебезпечність на безлісих гірських схилах полонин у весняний період.

Українським Карпатам притаманна вертикальна поясність природних компонентів і ландшафтів. До 400-500 м поширений передгірний пояс з буково-

дубовими, буково-грабовими та буковими лісами. Низькогірний пояс простягається до 1000-1200 м. Тут ростуть здебільшого букові, мішані буково-смерекові, ялиново-смерекові ліси. Середньогірний пояс досягає висоти 1200-1500 м, тут переважають хвойні породи - ялинові та ялиново-смерекові ліси. У субальпійському поясі (понад 1500м), росте чагарники з гірської сосни, чорної вільхи, ялівцю, схили вкриті гірськими луками.

2.2 Територіальні та організаційні особливості формування пригодницьких пішохідних турів в Українських Карпатах

Пішохідні тури є найпоширенішим видом туризму умови для розвитку якого є в усіх регіонах України. Проте, слід зазначити, що більшість території України має рівнинний рельєф і на ній майже відсутні істотні природні перешкоди, що часто виступають одним з критеріїв формування саме пригодницьких турів, а також обумовлюють категорійність спортивних пішохідних маршрутів. Згідно з критеріїв та вимог встановлених Федерацією спортивного туризму України у більшості регіонів нашої держави можливо здійснювати походи лише до I категорії складності включно, а походи II та III категорії можуть здійснюватись тільки в Українських Карпатах та Кримських горах. В умовах анексії Криму, Карпати - головний район як самодіяльних некатегорійних подорожей так категорійних спортивних пішохідних походів та спеціалізованих комерційних турів з активним способом переміщення. Різноманітність природних перешкод Карпат дає можливість туристам оволодіти різноманітними навиками та технічними прийомами пішохідного туризму, освоїти орієнтування на місцевості. Термін проведення пішохідних походів – з ранньої весни до пізньої осені, а за сприятливих погодних умов - і взимку. Основний час проведення походів з початку травня по жовтень. В весняний період походи ускладнюються значною кількістю снігу у високогірних масивах Українських Карпат.

Важливим критерієм формування пригодницьких турів є збереженість природних ландшафтів території. В Українських Карпатах на протязі останніх десятиліть все більшу увагу громадськості звертають на охорону унікальних природних ландшафтів. Тут створено низку природно заповідних територій, зокрема Карпатський біосферний заповідник, національні парки - Карпатський «Синевир», «Сколівські Бескиди», «Гуцульщина», «Вижницький» та ін. Плануючи маршрути природоохоронними територіями варто дотримуватись режиму даних об'єктів, а за необхідності отримати дозволи на їх відвідування.

Розуміння особливостей природи Українських Карпат дозволяє більш професійно підійти до планування пригодницьких пішохідних маршрутів. Оскільки найчастіше метою пішохідного походу по Українських Карпатах є вихід на певну вершину чи гірський масив, то важливо передусім обрати найзручніший під'їзд транспортом до початкової та кінцевої точок сходження. При цьому слід керуватися такими міркуваннями: по-перше, щоб точка початку пішохідного маршруту була якнайближче до мети, передбачала найменше підняття по вертикалі, з неї починалася надійна дорога чи стежка; по-друге, варто думати і про те, щоб сам маршрут виходу на вершину був також пізнавальним, тобто йшов вздовж інших цікавих об'єктів (озер, водоспадів, галявин чи полонин, з яких відкриваються прекрасні краєвиди).

З точки виходу маршрут може, здебільшого, здійснюватися двома варіантами. Перший - це похід дорогою, що проходить вздовж долини річки і поступово піднімається на вододіл у його найнижчому місці (перевалі). Другий варіант передбачає підняття на гребінь гірського хребта з точки виходу. Перевага першого варіанту у тому, що висота набирається плавно, без зайвих спусків вниз, вздовж дороги немає проблем із забезпеченням водою. Негативними сторонами його є те, що часто на шляху потрібно долати річки (інколи вброд), ділянки з болотом, а також маршрут не завжди цікавий новими враженнями. Переваги другого варіанту в тому, що ми йдемо здебільшого сухою стежкою, маємо можливість на відритих ділянках милуватися краєвидами. Однак, ідучи вододільною частиною відрога, часто доводиться підніматися на заліснену

вершину, а тоді знову втрачати висоту, існують проблеми з поповненням запасів води.

У Карпатах надзвичайно важливо рухатися на маршруті надійною стежкою. Особливо це стосується походів хребтами північно-східного макросхилу гірської системи, де панують хвойні ліси, які долати без стежки дуже важко. А найскладніша ситуація, коли втрачається стежка на схилі покритому гірською сосною. Продиратися заростями жерепу, особливо уверх - це одне з найгіршого, що може трапитися з вами в Українських Карпатах. Значно простіше ходіння бездоріжжям через буковий ліс південно-західного макросхилу, а також трав'янистими заростями гірських схилів чи кам'янистими розсипами без густих заростей жерепу.

Якщо маршрут багатоденний з підкоренням багатьох вершин, то важливо прокладати його так, щоб якнайменше доводилось втрачати висоту переходами через долини річок. Адже найскладнішими під час такого походу є саме затяжні і стрімкі підйоми на хребет. Маршрут лінією хребта вже є не таким складним у Карпатах. До того ж, у більшості випадків він цікавий постійною можливістю милуватись навколишніми краєвидами, зручний для орієнтування у добру погоду. Більш проблемно рухатися низькогірними, зарослими лісом хребтами. Тут важко орієнтуватися за напрямом простягання гірських гребенів, відслідковувати лінію основного вододілу, а тому треба бути особливо уважним, звіряючи постійно маршрут з картою, компасом чи додатковими орієнтирами (наприклад, стовпчики давнього польсько-чехословацького кордону у Вододільно-Верховинських Карпатах).

Незважаючи на вище зазначені рекомендації щодо організації пішохідних походів в Карпатах, інколи пригодницькі тури складають таким чином, щоб збільшити кількість складних ділянок та перешкод на маршруті. Це може бути зроблено як з метою підвищення категорійності спортивного походу і так і створення додаткових екстремальних етапів під час пригодницьких заходів.

Розглянемо детальніше можливості розвитку пішохідних походів в розрізі окремих гірських масивів Українських Карпат, а також варіанти кількоденних

подорожей що можна організовувати в регіоні. При цьому в деяких випадках маршрути є кільцевими і місце виходу на маршрут та фінішу співпадають. Можна також комбінувати комплексні маршрути, які охоплюють декілька масивів. Багатоденні туристичні походи Українськими Карпатами характерні, насамперед, для спортивних категорійних пішохідних походів. Рекомендовані маршрути проходять лісовими і гірським пляями, траверсними райштоками, частково сільськими дорогами, закинутими та оновленими туристськими стежками. При розробці туристичних маршрутів нами враховано рекомендації та звіти туристичних походів, що викладені їх учасниками на туристичних сайтах, форумах, а також деякі апробовані автором.

Пішохідні варіанти походів Бескидами. Бескиди - гірський масив Зовнішніх Карпат, що складається в основному з невисоких гірських хребтів (650- 750 м) хребтів, розділених широкими поздовжніми долинами. Найбільш доцільні тут короткі одноденні маршрути. У верхів'ях річки Дністер масив ще називають Сколівськими Бескидами.

Пішохідний маршрут «Хребтом Парашки»: с. Крушельниця - г. Парашка - м. Сколе. Загальна протяжність - 20км. Найвища точка маршруту - 1268 м.

Пішохідний маршрут залежно від можливостей транспорту можна розпочати в околицях села Крушельниця за 2 км від автодороги Підгородці - Верхнє Синьовидне. Йдемо ним вверх біля 1 км, відповідно до лінії хребта повертаємо на схід. Знаходимо стежку на правому березі річки Крушельниця (Бричка), що має загальний напрям на південь і виводить на лінію відрога хребта Парашки. Пройшовши лінією вододілу понад 2 км у напрямку на південний захід, виходимо на вершину Діл (902 м). Звідти рухаємося лінією хребта спочатку на захід (2 км), а потім на південь понад 1,5 км до вершини Парашки (1268 м).

Роздивившись навколишні краєвиди і відпочивши, продовжуємо маршрут основним хребтом у південно-східному напрямку. Проходимо окремі вершини хребта - Кобилу (1231 м), Зелену (1221 м) і далі ще через 5 км виходимо у точку, де через 200 м хребет розгалужується на два відроги. Тут знаходимо стежку, яка повертає ліворуч на південний схід та схід і стрімко опускає нас лісом через 2 км

на поляну. З цієї галявини гарний вид на хребет Парашки, справа у лісі джерело. Звідти доріжкою лінією хребта в напрямку на південний схід через 3 км виходимо на автотрасу на південній околиці міста Сколе.

Пішохідний маршрут Скибовими Горганами. Скибові Горгани розбиті долинами річок на декілька масивів (районів). Якщо ставити за мету пройти усі райони Скибових Горган, то маршрут потрібно було б починати з Нового Мізуня у Долинському районі, а закінчувати у с. Буковець Верховинського району Івано-Франківської області. Він складатиметься з таких проміжків: 1. Свіцько-Мізунськими Горганами; 2. Аршице-Ілемськими Горганами; 3. Верхнелімницькими Горганами; 4. Сивулянсько-Станімирськими Горганами; 5. Довбушанськими Горганами; 6. Запрутськими Горганами і Свіцько-Мізунськими Горганами. Ми пропонуємо найцікавіші з них.

Пішохідний маршрут «Аршице-Ілемськими Горганами»: с. Мислівка – г.Яйко Ілемське – г. Молода – урочище Кругле в околицях Осмолоди.

Загальна протяжність – 33 км. Найвища точка маршруту - 1724 м.

Виходимо з автобуса на початку Мислівки і повертаємо на дорогу вздовж р. Свічі (на початку стоїть вказівник "На базу Бескид"). Йдемо по дорозі приблизно 4-4,5 км до першого повороту наліво, що виводить на міст через Свічу. За мостом дорога розходиться на дві: прямо і направо. Йдемо направо (біля повороту є табличка "Правицьке лісництво, обхід..., лісник"). Далі по ходу через 3 км ще одна розвилка, де продовжуємо маршрут праворуч (вздовж потоку Правич). Дорога лісовозна, місцями розбита, по ній течуть струмки. Подальші орієнтири - міст через потік у вигляді труби великого діаметру. Далі велика галявина, на якій відбувається завантаження лісу.

З цієї галявини починається більш складний, але відносно пологий підйом дорогою. Місцями з неї проглядається зруб на гребені перемички між Аршицею та Яйком-Ілемським. Через 4 км від останньої розвилки повертаємо вліво. За поворотом починається досить стрімкий підйом. Дорога виводить на вирубку, частково зарослу молодими насадженнями. Орієнтир - зруб на гребені перемички з невеликим острівцем дерев посередині. Дорога вище губиться, але можна йти

навпростець. Гребенем перемишки йде добре втоптана стежка, якою можна йти як на Горган Ілемський - наліво, так і на Яйко-Ілемське - направо. Біля острівця дерев зручне місце для ночівлі - дров багато, вода на південно-східному схилі гребеня - потік Мшана. До нього веде стежка, якою потрібно спуститися на 50-60 метрів по вертикалі.

З перемишки добре втоптанною стежкою йдемо майже горизонтально у напрямку на південний захід. Через кілометр шляху виходимо на невеличку галявину, де також є зручне місце для ночівлі (вода зліва від стежки). За галявиною починається підйом середньої крутизни Далі стежка розгалужується на дві. Рухаємося спочатку наліво, орієнтуючись на дерев'яний хрест. Вийшовши на траверс, йдемо прямо. Стежка виводить на безлісий гребінь між Яйком і Великим Лисаком. Звідти до вершини - Яика пологий підйом, який можна здолати приблизно за 40 хв. Стежка йде жерепом, місцями виходить на кам'яні розсипи.

З Яика Ілемського (1680 м) опускаємося поміж заростями жерепу по кам'яних розсипах на південь і виходимо на добре второвану стежку Наліво нею можна вийти до мисливського будиночка, а звідти спуститися до річки Мшани, вздовж якої спочатку веде стара закинута дорога яка нижче по течії виводить на добре второвану лісовозну дорогу, що веде до гирла Мшани. Ми ж йдемо направо на стежку, що траверсує східні схили Поганця (1668 м), Укерні (1620 м). За Укернею через 3,2 км маршруту від Яика Ілемського є джерело, що дуже важливо мати на увазі під час походу верхів'ями Горган. Після джерела ще 2 км стежка траверсує північний схил безіменної вершини (1622 м), а тоді виводить на гребінь хребта.

Гребенем по кам'яних розсипах виходимо на вершину Сиваня (1642 м). З неї строго у південному напрямку впродовж 1,5 км спускаємося, обираючи кращі проходи, до сідловини з висотою 1350 м. Там знову починається вторована стежка, яка у південно-східному напрямку веде гребенем хребта до схилів Молоди. Звідти потрібно пройти траверсом по межі лісу ще 300 м і стежкою у

північно-східному напрямі розпочати підйом на вершину 1630 м. Ще через 1 км виходимо на найвищу точку Молоди (1724 м).

Від вершини йде добре вторована, свіжо промаркована стежка, яка траверсує південний схил дугоподібної гори. Вона спочатку виводить на другу вершину Молоди, а далі її відрогом спочатку на схід, а потім на південь до урочища Кругле. Нова промаркована стежка, яка не відображена на картах, зводить нижче по течії Молоди, ніж відображено на картографічних творах (тобто треба приймати побільше ліворуч, униз). Пройшовши дорогою у напрямку Осмолоди понад 1 км, побачимо вказівник початку маршруту на Грофу. Там приймаємо рішення про подальший маршрут.

Пішохідний маршрут «Верхнєлімницькими Горганами»: урочище Кругле в околицях Осмолоди – г. Грофа - с. Осмолода.

Загальна протяжність - 17 км. Найвища точка маршруту – 1748 м.

З Осмолоди до урочища Кругле можна доїхати автобусом. Вузькоколійка, яка показана на карті, там відсутня, а вздовж річки Молоди іде ґрунтова дорога. З неї переходимо вбрід Молоду і лісовозною дорогою вздовж правої притоки, витоки якої знаходяться у сідловині між Конем Грофецьким і Грофою, починаємо підйом. Через кілометр маршруту вторована дорога йде ліворуч, а ми, слідкуючи за маркуванням на стовбурах дерев, виходимо на закинуту дорогу, що йде лівим берегом потоку. Ще через 2 км підйому виходимо до місця, де колись був Гроф'янський став. Стежка обходить його зниження зліва. Перетнувши струмки, які живили став, продовжуємо підйом до сідловини між Конем і Грофою. Там є невелика поляна з будиночком.

Із сідловини добре вторована стежка серпантинном спочатку лісом, а потім широко прорубаною у жерепі просікою виводить на Грофу (1748 м). Всього різниця висот від будиночка в сідловині до вершини Грофи становить 480 м. З Грофи відкриваються чудові види на Скибові і Привододільні Горгани.

Опускаємося у південному напрямку добре второваною і маркованою стежкою. Через 2 км спуску виходимо на вкриту травами і поодинокими

деревами полонину Плісце. Там повертаємо вниз у напрямку будиночка, дещо нижче якого ліворуч на краю лісу є джерело.

Від джерела без чітко вираженої стежки молодим смерековим лісом у східному напрямку опускаємось до потоку Котелець. Вздовж нього йде добра стежка, яка нижче переходить у дорогу. Пройшовши вздовж Котельця близько 6 км, виходимо до річки Молоди, а далі до с. Осмолода. Загальна відстань від Плісця до Осмолоди 9,5 км.

Маршрут «Сивулянсько-Станімирськими Горганями»: с. Осмолода – хр. Матагів – г. Ігровець – г. Сивуля – с. Бистриця.

Загальна протяжність - 47 км. Найвища точка маршруту - 1836 м.

Вихідний пункт - міст вузькоколійки на р. Молодій біля її впадіння у Лімницю. Зразу за мостом повертаємо наліво і йдемо по дорозі, що веде на південь по лівому березі Лімниці. Тут через річку проходить трубопровід, а ще через 100 м знаходиться підвісна кладка. Перейшовши по кладці на правий берег Лімниці, повертаємо ліворуч і йдемо вниз за течією річки. Через 800 м від кладки стежка, оминувши с. Осмолоду, перетинає невеликий потік Змарнівці. Звідси вона починає серпантинном набирати висоту по правому березі струмка.

Спочатку стежка веде через мішаний, а вище - через хвойний ліс урочища Студений Звір. Через 3 км маршруту поряд із стежкою б'є потужне джерело чистої води. Далі від нього стежка веде у східному напрямку і виводить на невеличку полонину Фашори, з якої добре видно с. Осмолоду та безлісу вершину Фашори (1175). Підйом на неї нескладний. Звідти лінією хребта у південному напрямку опускаємося у сідловину і починаємо підйом повз новий будиночок лісника на хребет Матагів і вершину висотою 1373 м. Далі стежка в основному іде зарослим лісом гребенем хребта.

Близько верхньої межі лісу стежка звертає вправо униз, а далі, повернувши ліворуч, виходимо поміж рідкі зарості жерепу на хребет Високої-Ігровця. Вихід на вершину Висока (1804 м) є досить стрімким. Стежка долає його серпантинном. З Високої по стежці кам'яними розсипами виходимо на широку майже плоску

вершину Ігровець (1804 м). Загальна довжина маршруту від Осмолоди до Ігровця становить 17 км.

З Ігровця спускаємося без чіткої стежки строго у південному напрямку, відслідковуючи лінію вододілу, до найнижчої точки сідловини між хребтами Високої-Ігровця та Сивулі. Відшукавши стежку, що виводить у напрямку, близькому до південно-західного, рухаємося вгору на Сивулянський хребет перед вершиною Лопушна (1695 м). Звідти йдемо лінією вододілу у південно-східному напрямку. Спочатку виходимо на Сивулю Велику (1836 м), а потім на Малу Сивулю, на якій встановлений бетонний геодезичний знак.

З Малої Сивулі спускаємося у південному напрямку промаркованою стежкою до полонини Рущина, де є джерело, з якого бере початок Бистриця Солотвинська. Відстань від Ігровця до Рущини становить 10,5 км. Тут поблизу зруйнованого будинку колишньої сторожки зручне місце для нічлігу.

Від полонини Рущина у південно-східному напрямку лінією колишнього (до 1939 року) державного кордону Польщі та Чехословаччини доходимо до бетонного стовпчика №18 в урочищі Пекло. Там стежка вздовж старого кордону повертає на південь, а ми рухаємося вліво і у північно-східному напрямку підходимо до кам'янистих схилів Негрової. Далі добре врубана у схил стежка типу райшток веде до Короткана. На ній є джерело. Пройшовши до розвилки під Коротканом, повертаємо вправо на відріг, що веде до вершини Окопи. Спочатку виходимо на полонину Боярин, де є колиба і джерело. Далше, зійшовши в сідловину перед Окопами, знаходимо стежку, що зводить до потоку Салатруків. Спочатку дорогою вздовж цього потоку, а далі річки Салатрук виходимо до села Бистриця. Відстань від Рущини до центру села становить 19,5 км.

Пішохідний маршрут «Довбушанськимн Горганами»: с. Бистриця - г. Довбушанка - г. Синяк – с. Татарів.

Загальна протяжність - 39,5 км. Найвища точка маршруту - 1755 м.

З центру села Бистриця рухаємося вздовж потоку Довжинець. Пройшовши 6 км спочатку селом, а далі лісом доходимо до будиночка і великого зруба. Саме тут впадає потік Озірний, який бере початок під Ведмедиком. Йдемо вздовж

нього ґрунтовою дорогою ввeрх. Через 2,5 км виходимо до широкої поляни з будиночком і великим ставом. Тут дуже гарне місце для табору. Пройшовши вище по дорозі, виходимо до ще одного будиночка, де потрібно перейти на другий бік потоку і починаємо підйом у південному напрямі. У потоці варто набрати достатню кількість води, оскільки зустріти її знову можна буде тільки на спуску з Довбушанки.

Не дуже добре виражена, але промаркована низенькими стрілками стежка виводить на хребет. Тримаючись лінії вододілу, рухаємося на схід до розвилки стежок. Тут повертаємо ліворуч, на північний схід. Через кілометр у лісі починається досить стрімкий підйом до висоти з відміткою 1546 м, на якій встановлено металевий геодезичний знак. Звідси вже добре відкривається вершина Ведмежика. Подолавши ще понад кілометр підйому, виходимо на його плече.

Далі до вершини можна продиратись і гребенем, зарослим жерепом або, спустившись на північний схил, обійти зарості. Від Ведмежика (1736 м) стежка веде розсипами великого каміння до найвищої точки Довбушанки (1755 м). Краєвиди з Довбушанки надзвичайні, словами їх не опишеш.

Пройшовши у південно-східному напрямку до другої вершини Довбушанки, повертаємо різко праворуч у напрямку невеликої пологіни на безіменній вершині (1520 м). З неї йдемо пологою тракторною дорогою у південному напрямку або лісовою стежкою, що йде гребенем хребта і зводить стрімко вниз до долини річки Зубринки. Поблизу річки є обладнане для стоянки місце.

Звідти проходимо приблизно три кілометри дорогою вниз по течії Зубринки. Дійшовши до шлагбаума (межа заповідника), переходимо Зубринку і відшукуємо стежку у зворі правого потоку. Хоч маршрут маркований, але дорога поруйнована, часто доводиться перебиратися то на один, то на другий бік потоку. Через кілометр виходимо на лісову дорогу, що веде на південний схід. Нею виходимо до невеликої нової колиби. Тут перед нею є дорога праворуч, але вона веде донизу. Повернути вправо погрібно одразу заколибою, зауваживши бшо-

жовто-бше маркування вздовж стежки. Вона виводить до давньої вирубки, а далі йде лісом, траверсуючи з західної сторони схили Малого Горгана. Рухаючись нею, прямо на південь, можна виїти на полонину Блажів. Там можна зупинитися на нічліг.

Від полонини, вернувшись назад до розвилки, повертаємо праворуч і приблизно через півкілометра від межі лісу стежка повертає вліво і вгору. При підйомі на Малий Горган (1592 м) немає значних заростів жерепу. З вершини плавний перехід на Синяк (1665 м). На вершині є геодезичний знак, а також викладені з каміння написи. Можна знайти тут і захищені від вітру заростями жерепу місця, придатні для стоянки

Спуск з вершини Синяка здійснюємо у південно-східному напрямку. Через 3 км руху камінням та жерепами виходимо до лісу. Второваною стежкою рухаємося до полонини Хом'яків яка лежить у сідловині між Синяком та Хом'яком. Обійшовши дорогою попід безіменною вершиною (1448 м), виходимо на невеличку полонинку. Перед виходом на неї із схилу на дорогу проривається потужний струмінь джерельної води. З полонинки без спорядження менше як за півгодини можна вийти на вершину Хомяк (1542 м).

Від полонини під Хом'яком обходимо вершину зі сходу, поки не потрапимо на райшток. Він серпантинном спустить нас на Полянницьку дорогу за кілометр від автотраси, що веде з Татарова на Яблуницький перевал.

Пригодницькі тури Покутсько-Буковинськими Карпатами. Покутсько-Буковинські Карпати порізані поперечними річковими долинами на короткі хребти. Тому тут найбільш популярні короткі одноденні маршрути.

Пішохідний маршрут «Буковинськими Карпатами»: с. Буковець – г. Писаний Камінь – хр. Сокільський – с. Тюдів.

Загальна протяжність – 25 км. Найвища точка маршруту – 1221 м.

Маршрут починаємо в Усть-Путилі. Перейшовши міст через річку Бисків, повертаємо ліворуч на стежку, яка через декілька десятків метрів повертає на південний схід угору. Стежка лісом веде на хребет Ракова. Пройшовши більше як 5 км маршруту, виходимо у найвищу точку хребта (1288 м). Через 2 км руху

гребенем хребта стежка виводить на вершину 1275 м, а ще через 2 км - вершину Сена (1280 м). За три кілометри від Сени на вершині Буковат (1246 м) маршрут повертає на схід і лінією вододілу по дузі обходить витoki струмка Поркумин. Завершуємо цей обхід підняттям на гору Осередок (1365 м). Загальна відстань від Усть-Путили до гори Осередок 16 км.

З Осередка спускаємося у південно-східному напрямку лінією хребта. Через 4 км виходимо на хребет Плешка. Переходимо на південний схил і продовжуємо маршрут знову у південно-східному напрямку до перевалу Шурдин. До нього також приблизно 4 км від хр. Плешка. Перевал Шурдин найвищий серед діючих автомобільних перевалів - 1174 м.

З перевалу у південно-східному напрямку лінією хребта через 5 км виходимо на найвищу вершину усіх Покутсько-Буковинських Карпат - гору Лунгул (1377 м). З Лунгула у північно-східному напрямку рухаємося до перевалу Садеу (1077 м). Звідти повертаємо ліворуч униз і дорогою вздовж річки Борсуки через 12 км виходимо у село Долішній Шепіт.

Пішоходні походи Вододільно-Верховинськими Карпатами. Вододільно-Верховинські Карпати переважно займають низькогірні райони, де вершини вкриті лісом, а тому менш цікаві для пішоходних походів. Тому для уявлення про геолого-географічну область пропонуємо два маршрути: 1) Верховинсько-Вододільним хребтом та 2) Привододільними Горганами.

Пішоходний маршрут «Верховинсько-Вододільним хребтом»: Ужоцький перевал - г. Великий Верх і Пікуй - с. Біласовиця.

Загальна протяжність - 33 км. Найвища точка маршруту 1408 м.

З перевалу виходимо у південно-східному напрямку. Важливо якнайшвидше знайти бетонний стовпчик старого польсько-чехословацького кордону і вздовж усього маршруту орієнтуватись на такі стовпчики. Через 4 км напрямок вододілу змінюється на південно-західний. Тут лінія вододілу менш чітко виражена, а тому особливо стануть у пригоді стовпчики кордону. Ще приблизно через 4 км Верховинсько-Вододільний хребет знову набирає типово карпатського простягання. До того схили стають стрімкішими, а висоти

більшими. Ще через 2 км виходимо на відкриту безлісу вершину Дрогобицький Камінь (1186 м).

Через 9 км від Дрогобицького Каменя виходимо вододілом, де плавно чергуються вершини і сідловини, до перевалу Руський Путь (1217 м). Далі хребет піднімається (Великий Верх - 1309 м) і вже утримує висоти близько 1300 м до г. Пікуй (1408 м) - найвищої точки Львівської області. Від Великого Верху до гори Пікуй треба пройти понад 9 км спочатку у східному, а потім у південному напрямку.

З вершини Пікуй, яка має гостру вершину і круті скелясті схили, спускаємося до скель, що нагадують напівзруйновану будову. Для цього потрібно з вершини пройти по хребту у північно-східному напрямку близько одного кілометра. Звідти стежкою спускаємося до руїн старої ферми у селі Біласовиця.

Пригодницькі пішохідні тури Полонинськими Карпатами. Центральний масив Українських Карпат відносять до так званих Полонинських Карпат через наявність у високогір'ї безлісних просторів альпійських луків, які місцеві мешканці називають полонинами. До Полонинських Карпат належать основні найвищі гірські масиви, що простягаються по всій центральній зоні, а саме – Чорногора, хребет Свидовець, полонина Красна, полонина Боржава, полонина Рівна та ін. Це найбільш популярний регіон розвитку пішохідного туризму в Українських Карпатах. Безлісі верхів'я хребтів забезпечують чудову оглядовість місцевості. Туристів приваблює можливість підкорити найвищі вершини, а також зробити чудові світлини на фоні гірських хребтів та міжгірних улоговин. Варіантів для подорожей регіоном надзвичайно багато. Так в межах гірського масиву Чорногора, що є найвищим в Карпатах можна здійснювати як одноденні так і кількадевні туристичні подорожі протяжністю до 60 кілометрів. Місцями виходу на маршрут можуть слугувати с. Кваси, що розкинулось на окраїнні хребта. Звідси веде маршрут на г.Шешул та г.Петрос, а звідти можна рухатись траверсом Чорногори (або з виходом на всі двотисячники масиву) аж до села Шибене чи с.Дземброня. Такий маршрут найкраще розбити на три дні з

організацією нічліжного біваку між Петросом та Говерлою та другою ночівлею на узбережжі озер Несамовите, чи Бребенескул.

Хорошими стартовими виходами на маршрут є і урочище Козьмешик поблизу села Лазещина, а також туристична база Заросляк біля підніжжя Говерли, що має автобусне сполучення з см.Ворохта.

Сходження на Свидовецький масив найзручніше розпочинати з Ясинської улоговини, або із смт. Рахів. Загалом Свидовецький масив є одним із найдовших у Українських Карпатах. Тут можливо формувати маршрути протяжністю до 80 кілометрів. Варто також відмітити, що подорож на значній частині хребта можлива і з використанням спеціалізованого автотранспорту. Завдяки цьому Свидовець є відомим регіоном, куди пропонують одноденні автотури (джипінг) з виїздом на гірський хребет.

Подорожі Боржавським хребтом розпочинають від залізничної станції смт. Воловець Закарпатської області, або від одного із гірськолижних комплексів («Пилипець», «Подобовець», «Ізки»), що розташовані біля підніжжя хребта.

Загалом можлива організація пішохідної подорожі гірськими масивами Полонинських Карпат в цілому. Протяжність такого маршруту складе більше 200 кілометрів. Основну складність на такому маршруті становить перехід між хребтами, що розділені річковими долинами рік, таких як Тиса, Тересва, Тетебля, Ріка та ін.

Всі перелічені регіони та варіанти маршрутів використовуються в першу чергу самодіяльними туристичними групами, хоч з кожним роком зростає і кількість комерційних турів. Географія таких походів надзвичайно широка, а встановити реальну кількість учасників таких походів складно через відсутність будь-якої реєстрації.

2.3 Некомерційні пригодницькі перегони і змагання та їх розвиток в Українських Карпатах

Порівняно новим напрямком в українському туризмі є некомерційні пригодницькі перегони, змагання, марафони та ультрамарафони. Даний вид пригодницьких турів виник порівняно недавно, але досить стрімко розвивається (див. Табл. 2.1). Частково такі пригодницькі змагання виступають альтернативою Чемпіонатів та Кубків України зі спортивного туризму, які через відсутність фінансування ФСТ України, серед дорослого населення практично не проводяться.

Проте, вони мають дещо інший характер, спосіб організації та мету. Так з 2000 року в Карпатському регіоні проводиться Всеукраїнське змагання з пішого мандрювання «Стежками Героїв». Організатором таких змагань стала Всеукраїнська скаутська організація «Пласт». Крім проходження туристських маршрутів різної дистанції та виконання певних технічних завдань зі спортивного туризму, такі заходи привертають увагу до історичних місць Карпат. Основними точками на маршруті є місця бойових дій Українських січових стрільців, воїнів УПА та інше. Щорічно захід має окрему історичну тематику.

Дещо відмінними заходами є пригодницькі перегони, що проходять у стилі трейлраннінгу (спортивна дисципліна, що включає біг гірською місцевістю). Такі види змагань стали уже частиною світового спорту та культури. На території США і Європи щорічно проводяться подібні заходи, найдовшими з яких є 100-мильні ультрамарафони (до ультрамарафонів відносять дистанції, що перевищують класичну марафонську дистанцію 42 км 195 метрів).

В Україні на території Карпат щорічно проводяться декілька основних видів пригодницьких перегонів: Gorgany Race, Goverla Race, Нічний Чорногірський марафон, Chornohora Sky Marathon та інші. Всі вони мають різні дистанції та певні відмінності з організації (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Некомерційні пригодницькі перегони, марафони, пішохідні мандрівки,
що регулярно організуються в Карпатах**

Назва заходу	Особливості організації, регіон проведення, дистанції	Період зачаткування, термін проведення	Орієнтовна кількість учасників	Хто проводить, офіційні спонсори
Стежками Героїв	Всеукраїнське змагання з пішого мандрування. Маршрути прокладають історичними місцями Українських Карпат. Три типи дистанцій: Steger 120 (120 км) – включає також технічні дистанції з туризму; Steger 80 (80 км) та Steger 80 юнацький (80 км, для осіб 14-18 років)	Започатковано в 2000 році, квітень, травень	до 50 команд з різною кількістю учасників	Всеукр. скаутська організація «Пласт»
Gorgany Race	Пригодницькі перегони в гірському масиві Горгани «Півспринт» - 40 км (12 год.); «Спринт» - 80 км (24 год.); «Трек» - 110 км (30 год.); (вкл. технічні етапи, орієнт.) «Вело» - 150 км велосипедом, 30 км - забіг	З 2007 року, останні 29-30 червня 2019 р.	близько 600 учасників (2019 р.)	«Gorgany» - магазин туристичн. споряджен., організація мандрівок
Goverla Race	Пригодницькі перегони із стартом в ур. Козьмещик із забігом на вершину Говерла. Три дистанції: ур.Козьмещик - г.Говерла – 8 км; ур. Козьмещик – г. Петрос – г. Говерла -16 км;	З 2016 року, останні 22-23 червня 2019	158 учасників забігу (2019 р.)	Extreme Guide – турфірма що спец. на пригодн. турах, м. Одеса
Нічний Чорногірський марафон	Марафон з с. Кваси до с. Дземброня з подолан. шести двохтисячників Чорногори. Дистанції: «аматор», «бувалий», «спортсмен-фонатик»	З 2013 року, 2 рази в рік (літо та осінь)	166 учасників (16 жовтня 2020 року)	Ture - турфірма що спец. на пригодн. турах, м. Тернопіль
Chornohora Sky Marathon	Марафон проводився на 2 дистанціях перша на дистанції близько 24 км (з ур. Козьмещик) та на дистанції понад 60 км (з с.Луки на Рахівщині)	З 2015 року 1 раз в рік (в серпні місяці)	1178 учасників що пройшли I, чи II дистанцію) (серпень 2021 року)	Громадська організація «Чорногора скай марафон», м. Київ, а також під егідою Ukrainian Trail League

Найбільш технічно складним є Gorgany Race. Щороку, починаючи з 2007 року, у Карпатах відбуваються пригодницькі перегони Gorgany Race.

Ці некомерційні командні змагання з туризму приваблюють учасників-відчайдухів своїм форматом, адже тут справді важливою є участь та командний дух, а не лише перемога.

Територія та старт змагань кожного року різняться, що робить змагання ще більш цікавими, адже вони відкривають для учасників нові стежки, маршрути, вершини та краєвиди. Незмінним залишається тільки район гірського масиву - Горгани.

На місцевості у понад 30 квадратних кілометрів розміщують контрольні пункти, розташування яких до початку змагань не оголошують. Завдання команд: знайти якомога більше КП та повернутися на фініш до закінчення контрольного часу. Переможцями стають ті, хто найшвидше фінішував, сфотографувавшись біля найбільшої кількості КП.

Перед стартом команда отримує карту з нанесеними контрольними точками та пов'язку з унікальним логотипом перегонів. Дизайн цієї пов'язки кожного року інший і зберігається в секреті до останнього, адже фото на КП у цих пов'язках і є підставою його зарахування.

Змагання мають поділ на рівні складності, що залежать від кількості КП та обмеження у часі. Тобто учасники найпростішого класу мають на карті менше КП та їх контрольний час становить 12 годин, натомість головна дистанція розрахована на 30 годин і КП на ній набагато більше. Загалом поділ на класи виглядає так:

- Півспринт -12 годин, близько 40 км пішки, орієнтування;
- Спринт - 24 години, близько 80 км пішки, орієнтування;
- Трек - 30 годин, близько 110 км пішки, орієнтування, техніка гірського туризму;
- Вело - 30 годин, близько 150 км на велосипеді + 30 км пішки, орієнтування, техніка гірського туризму.

Вказана відстань є орієнтовною, адже у перегонів немає класичної дистанції. Послідовність взяття КП - довільна.

Для участі в змаганнях кожна команда повинна зареєструватися та сплатити стартовий внесок.

Участь у перегонах беруть команди чисельністю від 2 до 4 осіб. Кожному члену команди на момент початку перегонів має виповнитися 18 років. Неповнолітнім дозволяється брати участь лише у команді разом з одним з батьків.

Такий захід проходить уже більше 10 років і залучає до 600 учасників. Для проведення змагань вибираються гірські хребти Горган, що мають великі площі складних для руху схилів з гірським криволіссям, кам'янистими розсипами і тд. В період епідемії Covid-19 пригодницькі перегони відбувалися без очної участі на масових стартах. Учасники стартували невеликими групами в різний період, а суддівство відбувалося заочно.

Три інші види змагань включають біг горами в межах промаркованих туристичних маршрутів. Вони мають сталу дислокацію проведення:

– Для аматорів передбачає проходження маршруту Чорногірським хребтом від точки старту до фінішу довільним чином, використовуючи траверси і не піднімаючись на усі вершини.

– Для бувалих вимагає не лише проходження маршруту, а й сходження на усі двотисячники: Петрос (2020 м), Говерла (2061 м), Ребра (2001 м), Гутин Томнатик (2016 м), Бребенескул (2035 м), Піп Іван Чорногірський (2028 м).

За правилами марафону, учасники повинні пройти проміжну точку "Сідловина" (сідловина між горами Петрос та Говерла) не пізніше 12:00. В іншому разі їм слід припинити участь у змаганнях та спустатися до туристичної бази "Козьменщик" чи "Заросляк". Переможцем вважається кожен, хто подолає дистанцію і вкладеться у 24 год.

У марафоні можуть брати участь особи, що досягли віку 18 років. Молодші учасники мають змогу приєднатися тільки у супроводі батьків.

У всіх трьох випадках позитивною є щорічна динаміка учасників заходу. Для прикладу, можна побачити, як зростає кількість учасників в Нічних Чорногірських марафонах та в на дистанціях марафону Chornohora Sky Marathon (Рис.2.1-2.2.).

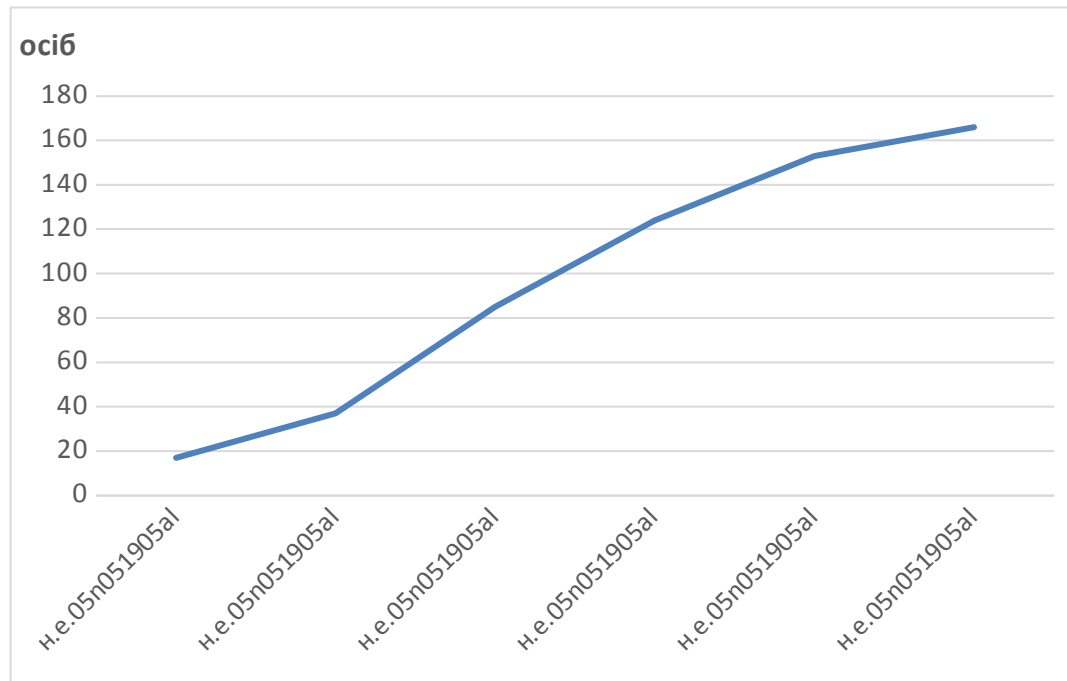

Рис. 2.1 Динаміка учасників Нічних Чорногірських марафонів в період 2015 - 2020 років (побудовано за даними осіннього періоду)

Розглянувши графіки можна з впевненістю сказати, що такі види змагань з кожним роком все більше і більше набирають популярності, а кількість бажаючих прийняти участь зростає.

Нічний Чорногірський марафон почали проводити двічі на рік. Найчастіше у змаганнях приймають участь люди 25-35 років. Порівнюючи гендерний розподіл учасників, то 81% складають чоловіки і тільки 19% жінки.

Цікавим також є те, що наймолодшому учаснику Остапу Левчуку на момент змагань виповнилося 10 років, а найстаршому учаснику - Василю Баб'юку (60 років), це свідчить про те, що ці змагання є доступними для всіх любителів активного відпочинку.

Пригодницькі перегони Chornohora Sky Marathon був наймасовішим заходом у серпні 2021 року. Учасникам пропонували дві дистанції: 1) Chornohora

Sky Race – дистанція відстанню 23,4 км з урочища Козьмешик на вершину гори Петрос та в смт. Ясиня; 2) Chornohora Sky Ultra – дистанція в 60,6 км, що починалася в селі Луги до вершини Піп Іван Чорногірський, а далі передбачала рух Чорногірським хребтом у зворотньому напрямку до вершин Говерла, Петрос і передбачала фініш також в смт. Ясиня. Коротшу дистанцію подолали повністю 813 учасників, а довгу дистанцію – 365 осіб. В перспективі на 20-21 серпня 2022 року було заплановано і третю проміжну дистанцію (Chornohora Sky Marathon) протяжністю близько 45 км.

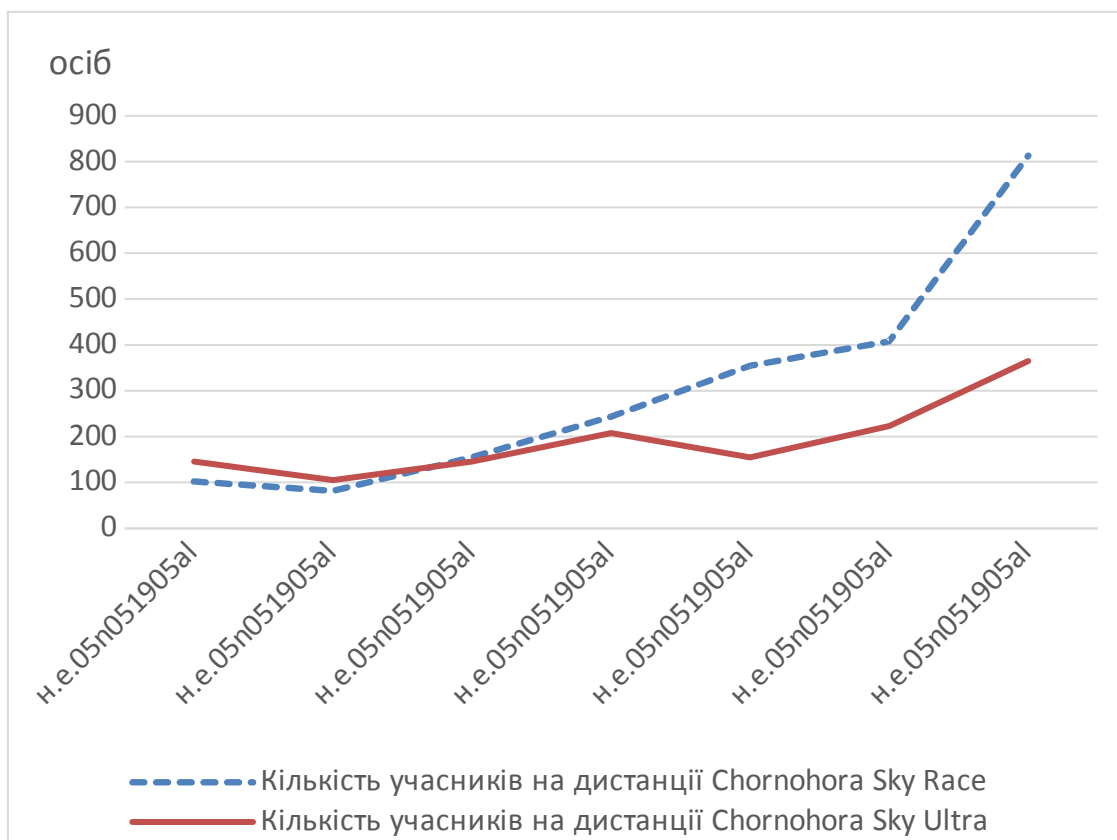

Рис. 2.2 Динаміка кількості учасників на дистанціях марафонів організованих ГО «Чорногора скай марафон» в 2015-2021 роках (Побудовано автором за даними <https://chornohoraskymarathon.com.ua/>).

Спільним для всіх трьох видів пригодницьких перегонів є те, що вони проводяться за рахунок оргвнесків учасників. Вартість оргвнеску складає в середньому від 800 до 1855 грн. в залежності від часу реєстрації. Основна частина коштів іде на організацію дистанцій, трансфер спорядження, пам'ятні

сувеніри та призи для учасників. Крім того, заходи відбуваються під егідою певних туристичних фірм, магазинів туристичного спорядження, що просувають свою продукцію та послуги на туристичному ринку України. Організатором Gorgany Race є магазин туристичного спорядження Gorgany, що поступово переростає в Україні в торгову марку, яка пропонує якісне туристичне спорядження відомих брендів, а також є організатором певних туристичних заходів та подорожей. Goverla Race проводиться туристичною фірмою Extreme Guide, офіси якої в Одесі та Санкт-Петербурзі. Вона спеціалізується на пригодницьких турах та гірських сходженнях в різних країнах світу. До проведення цього заходу долучається і відомий американський бренд туристичного спорядження – Kelty. Нічний Чорногірський марафон організовує турфірма Ture, головний офіс якої розташований в місті Тернопіль. Турфірма є лідером на ринку України з організації пригодницьких турів Західним регіоном України різного напрямку – пішохідних, велосипедних, рафтингу, спелеотурів, зимових сходжень і тд. Вони надають житло, харчування, спорядження, інформаційну підтримку (розроблені маршрути, картографічні дані тощо), забезпечують супроводом досвідчених інструкторів.

Команда Ture пропонує якісний та безпечний відпочинок за відточеними багаторічною практикою програмами, однак відкрита до розгляду побажань замовників і готова внести корективи відповідно до вимог групи.

Будучи туристами не лише за родом діяльності, а й за покликанням, Команда Ture регулярно виступає ініціатором, організатором та учасником спортивних заходів, категорійних піших, водних, лижних походів в Україні та за її межами, туристичних змагань з акцентом на залученні молоді та сімейних команд, а також консолідує спортивну туристичну спільноту Тернополя.

У Тернополі уже кілька років поспіль діє Школа каякінгу та сплаву, де усі охочі мають можливість щотижня тренуватись на каяках під наглядом інструктора команди Ture чи самостійно, а також повправлятись у дружніх поєдинках з канополо.

Крім того, в підніжжі Чорногірського хребта, команда Ture, розбудувала Кемп Білий Слон, а також Білий Слон Гаджина що є стартовими (або фінішними) точками в організації пригодницьких подорожей. Календар пригодницьких змагань на 2022 рік в Карпатах представлений на офіційному сайті організації (див. Табл.2.2)

Таблиця 2.2

Календар пригодницьких змагань на базі кемпінгу Білий Слон та гірського притулку Білий Слон Гаджина [20]

№ п/п	Місяць	Назва заходу	Клас/ етап/ категорія що рейтингується	Локація
1	Січень	Кубок Білого Слона	Ski-Tour	Білий Слон
2	Березень	«Король Шпиць»	Участь у двох етапах	Білий Слон Гаджина
3	Травень	«Той що греблю рве»	PRO, дівчата	Білий Слон
4	Травень	«Шлях Бокораша»	Клас «каяк»	Білий Слон
5	Червень	Нічний Чорногірський Марафон	Дистанція «LONG» (Кваси-Дземброня)	Білий Слон
6	Жовтень		Дистанція «LONG» (Кваси-Дземброня)	Білий Слон
7	Листопад	«По краю зими»	Трейл «Побачити Чорногору»	Білий Слон

Крім, пішохідних, водних, велотурів, вистачає і любителів екстримальних гонок в горах та їзди по бездоріжжю на автомобілях (джипінгу), що проводяться на спеціально облаштованих трасах. Серед професійних гірських автомобільних гонок, що входять до Чемпіонатів та Кубків України: «Зимові Вершини», «Бескид», «Ворота України», «Grand Prix Truskavets», «Rally Galicia». Місцем їх проведення є бальнеокурорти Трускавець, Східниця, деякі регіони Закарпаття. Серед непрофесійних пригодницьких турів на автомобілях, квадрациклах та іншій мототехніці популярним є «Карпати Трофі».

2.4. Комерційні пригодницькі тури в Українських Карпатах

В даній категорії переважають екскурсійні активні тури в Карпати, які тільки частково відповідають критеріям пригодницького туризму і передбачають радіальні сходження на окремі гірські вершини, такі як: Говерла, Піп Іван, Петрос, Хом'як. Проте, на ринку України з'явилися незначна частка турфірм та туристичних клубів, що спеціалізуються на більш екстремальних пригодницьких турах, наприклад: Ture (м. Тернопіль), Extreme Guide (м. Одеса), Дикий Тур (м. Київ) та інші. Серед їхніх пропозицій є тури від двох до шести днів, що передбачають повноцінні пішохідні походи, велоподорожі, рафтинг на гірських річках, зимові сходження на вершини та зимові навчання в альпсемінарах.

Для прикладу візьмемо рафтинг на Чорному Черемоші від кемпу «Білий Слон» він є досить популярним видом спорту у наш час. Кількагодинні сплави найбурхливішими порогами Чорного Черемошу на рафтах, надувних байдарках, катамаранах та каяках. Море драйву, адреналіну та позитивних емоцій для шанувальників відпочинку в Карпатах. Спорядження для сплаву надається нове, якісне та надійне. Сплави проводяться у період з квітня по жовтень включно під керівництвом інструктора.

Особливостями рафтингу на Чорному Черемоші є:

- Не потребує спецпідготовки. Доступний для початківців та цікавий для бувалих водників.
- Безпечний – підготовлені гіді, якісне спорядження, значний досвід роботи гарантують вашу безпеку.
- Маршрут сплаву включає усі найдрайвовіші пороги (Дземброня, Дідів Лікоть, Біла Кобила, Гучок, Гук).
- Зручне розташування та комфортний побут у кемпі «Білий Слон» (перевдягальні, душ, туалет, парковка, їдальня).

Вартість одноденного туру на сплаву річкою Черемош за маршрутом поріг Дземброня – село Красник буде коштувати 1350 грн. з особи, а також для груп більше 10 осіб надається знижка 10%. У вартість включається :

- робота гіда;
- прокат спорядження для сплаву (човен, весло, рятувальний жилет, шолом);
- гідроодяг (гідрокостюм та гідровзуття);
- трансфер від місця закінчення сплаву до кемпу «Білий Слон»;
- обід в кемпі «Білий Слон».

За належного рівня води можлива організація сплаву на інших бурхливих ріках Карпат (Прут, Білий Черемош, Чорна Тиса, Мізунка, Свіча, Бистрець). Новачки робитимуть перші спроби на рафті з інструктором. Більш досвідчені любителі водних розваг можуть спробувати себе на надувній байдарці (одно-, дво- або тримісній). Найголовніше для безпеки – шолом та рятувальний жилет. А щоб було тепло та зручно, використовується спеціальний одяг для сплаву (непренові комбінезони, взуття, сухі куртки та штани). В теплу пору може вистачити особистого спортивного одягу з мінімальними водовідштовхуючими властивостями. Одяг для рафтингу можна взяти на прокат у кемпі водовідштовхувальна куртка коштує 80 грн., а прокат камери GOPRO - 150 грн/год. Фотосупровід сплаву одного рафту коштує 600 грн., а кожен наступний + 150 грн.

Реєструватися варто завчасно. Для бронювання потрібно зробити передплату у розмірі 30% вартості послуг. Якщо ж приїхати без попередження, потрібно бути готовим до того, що доведеться трохи почекати.

Варто зазначити, що такі подорожі не можуть бути бюджетними, через складність їх організації, а також високу вартість спеціального туристичного спорядження. Ціни на 3 денні тури становлять 4300-4900 гривень.

Комерційні види рекреаційних занять та змагань пригодницького характеру на базі гірськолижних комплексів чи турбаз. Розвиток пригодницьких занять, екстремальних видів спорту на базі гірськолижних комплексів чи інших стаціонарних закладів, що популяризують активний відпочинок є ефективним способом залученням додаткової кількості туристів поза межами основного туристичного сезону. Для цього гірськолижні комплекси готують спеціальні

траси для маунтбайкінгу на велосипеді, організовують спортивні та пригодницькі змагання із подоланням природних та штучних перешкод, пропонують подорожі в гори на квадрациклах та ін. Широкий спектр таких послуг можна отримати на базі гірськолижних комплексів, таких як: «Буковель», «Славське», «Плай», «Пилипець», «Полонина Красія», «Драгобрат» тощо.

Окрему групу пригодницьких занять становить повітроплавання, або політ на планері з інструктором. Найбільш популярним регіоном польотів є район Боржавських полонин (зокрема, г. Гимба). Цьому сприяють декілька чинників – хороша транспортна доступність, значна площа відкритих полонин, сприятливі вітрові умови, відсутність небезпечних скелястих уступів, наявність крісельних підйомників для швидкого підйому на гірський хребет учасників. Вартість стандартного 13-15 хвилинного польоту з інструктором становить близько 1500 грн, а при збільшені тривалості польоту до 30-35 хвилин – 2000 грн.

2.5. Розвиток спортивних категорійних походів в Українських Карпатах.

Спортивні туристські походи це походи що здійснюються під егідою Федерації спортивного туризму України. У таких походах беруть участь туристи які володіють певним туристичним досвідом і мають намір отримати певні туристичні розряди, звання. Пригодницькі тури, на відміну від спортивних туристичних походів не передбачають отримання спортивних розрядів, чи звань, але одним із елементів формування такого туру є наявність природних перешкод. Саме тому розроблені Федерацією спортивного туризму критерії і маршрути можуть частково використовуватися при формуванні пригодницьких турів.

В спортивному туризмі туристичні походи поділяються на VI категорій складності, де I категорія складності є найпростішою, а VI – найскладнішою. Пішохідні, лижні, гірські та водні походи мають VI категорій складності, а велосипедні, мотоциклетні, автомобільні лише V категорій. В усіх видах туристичних походів норма з приводу тривалості днів є однакою, а протяжність походу змінна.

Першим критерієм що враховується при формуванні категорійного походу є протяжність та тривалість маршруту, які за категоріями розподіляються наступним чином: I – протяжністю 6 днів та тривалістю не менше 130 км., II – триває 8 днів та має протяжність не менше 160 км., до III відносяться 10 денні походи протяжністю не менше 190 км., IV включає 13 денні походи протяжністю 220 км., V – триває 16 днів та має протяжність не менше 250 км., а VI включає походи протяжністю не менше 300 кілометрів та тривалістю 20 днів.

У лижних туристичних походи перші дві категорії складності такі ж, як і у пішохідній, до III категорії відносяться походи протяжністю не менше 200км., IV - має протяжність 250 км., V та VI – 300км.

Гірські туристичні походи за категоріями розподіляються так: I – 100 км., II - 120 км., III – 140 км., IV – 150 км., V та VI – 160 км.

Водні туристичні походи мають таку протяжність за категоріями складності: I – 150 км., II – 175 км., III – 200 км., IV – 225 км., V та VI – 250 км.

Велосипедні туристичні походи за категоріями поділяються так: I категорія складності має протяжність 250 – 300 км., II – 400-500 км., III – 600-700 км., IV – 750-800 км., V – 900 – 1000 км.

Мотоциклетні туристичні походи мають такий розподіл на категорії: I – 1000 км., II – 1500 км., III – 2000 км., IV – 2500 км., V – 3000 км.

Категорії складності у автомобільних туристичних походах розподілені таким чином: I – 1500 км., II – 2000 км., III – 2500 км., IV – 3000 км., V – 3500 км.

Крім протяжності маршрутів при визначенні категорійності походу визначають кількість та складність локальних (бхід річки, каньйони, перевали та ін.) та протяжних (болота, льодовикові та сніжні ділянки, зарості чагарників) перешкод на маршруті, а також коефіцієнт перепаду висот рельєфу, автономність маршруту (визначається в залежності від того чи є на маршруті населені пункти, чи він проходить в повністю ізольованому природному районі) та географічний показник (складність природно-кліматичних умов території).

Розглянувши затвержені Федерацією спортивного туризму еталонні маршрути варто зазначити, що маршрути вищої складності є тільки в Карпатах та Кримських горах, тоді як в межах рівнинної частини маршрути здебільшого I-II категорії складності. В Додатку Б нами наведений перелік затверджених категорійних маршрутів в Українських Карпатах. Уже зараз окремі пригодницькі тури та ділянки з перешкодами в спортивному туризмі співпадають. Прикладом можуть слугувати ділянки для рафтингу на Черемоші, що активно використовуються як комерційними організаторами пригодницьких сплавів, так і професійними спортсменами, а також частина гірських масивів, що активно використовується в пішохідному туризмі.

Зважаючи на наведені вище факти в подальшому при формуванні пригодницьких комерційних турів, некомерційних перегонів, ультрамарафонів варто також врахувати досвід накопичений ще з радянського періоду Федерацією спортивного туризму України.

Висновок до РОЗДІЛУ 2

Отже, Українські Карпати – це популярний в туристичному відношенні гірський регіон, який має сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку пригодницького туризму. Гори приваблюють туристів унікальними ландшафтами та незабутніми краєвидами природи.

В Українських Карпатах найбільш поширеним видом туризму є пішохідний туризм. Досить багато різних маршрутів промарковані для того, щоб турист міг почувати себе спокійно та впевнено, тому що не загубиться під час походу. Всі хто приїжджає сюди мріють підкорити найвищу вершину Українських Карпат – г. Говерлу (2061 м.). Популярними також стають пригодницькі перегони – це командні змагання, в яких з кожним роком приймає участь все більше і більше людей. Перевагою в цих змаганнях є те, що вікових обмежень не має, тобто взяти участь можуть всі бажаючі.

Рафтинг на Чорному Черемоші – це ще один досить популярний вид пригодницьких турів, який розвивається в Українських Карпатах. Кілька годинні сплави бурхливими порогами річки, море драйву, адреналін та позитивні емоції це те, що турист може отримати від даного виду туризму. Головною перевагою цього виду заняття є те що він не потребує спец підготовки та досить безпечний, головне мати біля себе висококваліфікованого спеціаліста, який дуже добре в цьому розуміється і з легкістю зможе всьому навчити.

До пригодницьких турів можна віднести і спортивні туристичні походи, що мають за мету також виконання певних нормативних вимог. В спортивному туризмі всі туристичні походи поділяються за категоріями складності. Існує VI категорій складності, де I категорія складності є найпростішою, а VI – найскладнішою. Категорії складності залежать від кількості днів походу, протяжності, кількості та складності локальних і протяжних перешкод на маршруті, коефіцієнта перепаду висот рельєфу, автономності маршруту та географічних показників.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ ТА ЙОГО ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

3.1. Розробка комерційного пригодницького туру на прикладі одного з регіонів Карпат

Більшість туристичних турів в Українські Карпати, що є досить масові і популярні і позиціонують часто себе з позиції пригодницьких турів, за своєю суттю не є такими. Особливо добре розвинуті автобусні тури в областях Західної України, що знаходяться в територіальній близькості до Карпат. Серед них переважають 2-3-денні тури вихідного дня, які пропонують тільки окремі елементи пригодницької подорожі, наприклад, сходження на г. Говерла, г. Хом'як, чи іншу вершину. Туристи під час такої подорожі мають одноденний радіальний вихід в гори з ночівлею в комфортних умовах, організованим харчуванням тощо. Такий вид подорожі не відповідає критеріям пригодницького туру, хоча для декого з учасників подорожі будь-яке сходження на вершину буде екстримом.

Як власну розробку представимо варіант туру побудований на підставі наявного туристичного досвіду. Хоча в спортивному туризмі переважають здебільшого маршрути лінійні, для комерційного туру зручніше організувати подорожі за кільцевим маршрутом, оскільки: 1) в такому випадку простіше організувати доїзди учасників подорожі та їх повернення (автобус, що доставляє учасників перебуває в певному стаціонарному пункті); 2) можна організувати базовий табір біля підніжжя, який буде виконувати місця старту та фінішу, а також може застосовуватися у випадку необхідності організації рятувальних робіт при травмуванні когось з учасників, або різкої зміни погодно-кліматичних умов та інше.

Для проведення такого туру як базовий пункт старту і фінішу оберемо населений пункт Стара Гута Богородчанського району Івано-Франківської області. Причиною вибору даного населеного пункту є наступні критерії:

– Населений пункт знаходиться у підніжжі найвищих гірських хребтів та вершин Горганського масиву Карпат, зокрема: г. Велика Сивуля (1836 м), г. Мала Сивуля (1818 м), г. Ігровець (1804,6 м), г. Висока (1803,6 м).

– Горганські масиви значно менше використовуються в масовому туризмі через більшу технічну складність маршрутів, наявність кам'янистих розсипів і заростів субальпійського високогір'я. разом з тим підвищена технічна складність є одним із чинників розвитку пригодницьких турів.

– Населений пункт відзначається непоганою транспортною доступністю. Він розташований за 60 кілометрів від обласного центру м. Івано-Франківськ, має непогану якість доріг. Це досить зручно і при організації автобусного доїзду групи з будь-якого міста, або за необхідності можна організувати трансфер з Івано-Франківська.

Село Стара Гута розташоване в долині річки Бистриці Солотвинської. Назва села походить від місцевої назви плавильної печі. В таких "гутах" виплавили скло або метал. На сучасному етапі в селі проживає близько 700 мешканців. Для пригодницького туризму позитивним є і той чинник, що воно є тупиковим в Богородчанському районі і з трьох сторін повністю оточене горами. В околицях села розташований Національний природний парк «Синьогора» і заповідне урочище «Бистрий». В одному з урочищ на околиці села побудована президентська резиденція. Тільки територія, на якій знаходяться будівлі, займають загальну площу 5 тисяч кілометрів квадратних. Загальна площа угіддя – 10 866 га. На території знаходиться палац, майданчик для вертольотів, будиночок для мисливців, траса для лижного катання з витягом, ставки, звіринець з екзотичними тваринами, автопарк.

Пішохідні маршрути поблизу Гути в низинних ділянках проходять по дорогах, які прокладені по берегах річок басейну Бистриці та по мірі набирання висоти переходять в гірські стежки. Вершини гірських масивів покриті кам'яними розсипами, які тягнуться стрімко на сотні метрів вниз та переходять у знищений лавинами та вітроломами ліс.

Сивуля. Місцеве населення – бойки, часом називають її Близницею, що означає двійня, близнята. Сивуля й справді має дві вершини: Сивулю Малу (1818 м над морем) та Сивулю Велику (1836), які скидаються на близнят. Обидві вершини є найвищими точками Горганського масиву і одними із найпривабливіших туристичних атракцій регіону. Окрім своєї висоти, вони приваблюють неймовірними краєвидами на ламані лінії хребтів Західних Горган, на близький масив Ігровця, далеку вершину Довбушанки, а також сизуватий Свидівець. На Сивулі чи не найліпше, як де інде, збереглися сліди Першої Світової Війни. Тут легко натрапити на шанці австрійської армії, викладені із горганського каменю доти, дзоти, бункери, акуратно вимощені доріжки – минуло вже, майже, століття, а укріплення ще зберігають пам'ять про давні баталії [25].

Ігровець. З-поміж місцевих бойків можна почути іншу назву цієї гори – Ігровище. Чому так, ніхто із місцевих не знає, однак у декотрих істориків закрадається гадка, що назва походить від давнього язичницького капища, котре могло бути на маківці гори Ігровець. Порівняно зі своїми струнками сусідами – вершинами Сивуль Великої та Малої, гір Високої та Середньої, Ігровець нагадує велетенський купол, однак, то є третя за висотою маківка Горган – 1804 м над морем. Із вершини Ігровця відкривається чудова панорама на Гроф'янсько-Попадівський масив, котрий розкинувся із протилежної сторони широкої долини Лімниці, а у льодовиковому карі Ігровця, часом до середини червня, залежується сніг [25].

Позитивним чинником, в тому числі пригодницького туризму в околицях Старої Гути є наявність промаркованих туристичних маршрутів:

- 1) *зелений*: с. Стара Гута – полонина Середня – гора Ігровець, 1804 м;
- 2) *синій*: с. Стара Гута – гора Середня;
- 3) *оранжевий*: гора Середня – гора Висока
- 4) *червоний*: с. Стара Гута – траверс гори Шиворис – траверс хребта Чортки – Манявський водоспад – Бухтівецький водоспад – с. Пасічна

Для нашого пригодницького туру запропонуємо два варіанти маршруту дводенного пригодницького туру в горах: більш складний – розрахований на

підготовлених учасників здатних долати значні денні переходи, та дещо спрощений коротший варіант – для учасників без належного туристичного досвіду походів.

Варіант 1: *околиці с. Стара Гута – долина р. Бистриця Солотвинська – полонина Рущина – г. Мала Сивуля (1818,5 м) – г. Велика Сивуля (1836 м) – г. Лопушина (1694,7 м) – г. Боревка (1596,2) – полонина Погар – г. Ігровець (1804,3 м) – г. Висока (1803,6 м) – полонина Середня – р. Великий Кульмінець – с. Стара Гута.*

Варіант 2: *околиці с. Стара Гута – долина р. Бистриця Солотвинська – полонина Рущина – г. Мала Сивуля (1818,5 м) – г. Велика Сивуля (1836 м) – г. Лопушина (1694,7 м) – г. Боревка (1596,2) – полонина Погар – г. Ігровець (1804,3 м) – долина р. Бистриця Солотвинська – с. Стара Гута.*

В першому випадку протяжність маршруту складе близько 47 кілометрів. Це досить складний маршрут, який можна проводити виключно в літній період, оскільки ділянка крутого спуску із вершини Висока до полонини Середня покрита густими чагарниковими заростями та кам'янистими осипищами. До травня місяця тут лежить сніг, а схил є місцем сходження лавин. Ночівлю доцільно організувати розбивши наметовий табір на полонині Погар.

Другий варіант маршруту можна використати для менш підготовленої групи в літній період, а також в умовах погіршення погодних умов, або в періоди коли є ще достатньо багато снігу. Протяжність цього маршруту становить 36 кілометрів. Ночівлю можна організувати як на полонині Погар, так і швидше на полонині Рущина де бере свої початки річка Бистриця Солотвинська.

Пригодницький тур розрахований на невеликі групи, оскільки в великій групі важко забезпечити контроль безпеки туру, а також наявність різний рівень фізичної підготовки призводить до розривів групи на маршруті. Оптимально організувати групи до 14-15 осіб (для такого туру для доїзду можна орендувати мікроавтобус місткістю до 18 місць, а також бажано щоб було два супроводжуючих представника турфірми на маршруті, які б забезпечували

безпеку туру, організовували харчування тощо). Проведемо розрахунок вартості запропонованого нами пригодницького туру на групу туристів 14 осіб:

Таблиця 3.1

Види витрат на організацію пригодницького туру з міста Рівне

(складено за вартістю проїзду на літній період 2021 року)

Види витрат	Ціна, грн.
<i>Основні загальні витрати</i>	
Автобусні витрати на маршрут	12800
Додаткові витрати на проживання водія в с.Гута	1000
Послуги гідів провідників	5000*2
Витрати на харчування	7000
Комісійні туристичної фірми з організації туру	5000
Стахування учасників туру	150 (на 1 особу)
Витрати на закупівлю загальної аптечки	400
<i>Додаткові витрати з розрахунку на одного учасника (при необхідності)</i>	
Оренда палатки	300
Оренда спальника	100
Оренда рюкзака	300
Оренда коврика (коремата)	60

Проведені нами дослідження вказують, що собівартість організованого нами пригодницького туру буде становити - 2600 грн. з особи за умови наявності власного спорядження, та додаткові витрати в розмірі 760 гривень за умови, що учасник не має власного спеціалізованого спорядження. Для учасників складається також рекомендований перелік одягу, взуття, індивідуальних засобів, які повинен мати кожний з учасників (кружка, ложка, миска, засоби гігієни, ніж, ліхтарик тощо). Розробка такого туру показує, що тур не є дешевим в порівнянні із звичайними автобусними турами, однак варто врахувати що у всьому світі пригодницькі комерційні тури вважаються ексклюзивним елітним відпочинком. Так вартість супроводу гіда на Монблан становить 800 євро (один гід супроводить не більше 2-3 учасники), супровід на вершини Австрії – 600 євро. Висока цінова політика у даному секторі пояснюється підвищеною відповідальністю за життя і здоров'я туристів, складністю природних умов в яких доводиться працювати гідам, значною вартістю спеціалізованого туристичного спорядження, одягу та ін.

Крім того, з метою ефективної і більш безпечної організації турів, доцільним на нашу думку, є створення наметових містечок по аналогії з гірськими регіонами Європи, а також мережею невеликих гірських притулків, які б використовувалися як туристами так і гірсько-рятувальними службами. В нашому випадку доцільним є створення кемпінгу європейського зразка за селом Стара Гута в долині річки Бистриця Солотвинська, а також існує необхідність побудови невеликих гірських притулків та обладнання кемпінгів на полонинах Рущина та Погар. Це не тільки забезпечить додаткову безпеку учасників турів, принесе додаткові доходи в місцеві бюджети, але і сприятиме контролю за нерегульованим туристично-рекреаційним природокористуванням.

3.2. Проблеми розвитку пригодницького туризму в Карпатах та стратегічні напрямки їх вирішення

Головна мета перспективного розвитку туризму в Українських Карпатах полягає в тому, щоб на основі оптимального використання природи, матеріально-технічних, трудових і інтелектуальних ресурсів, природного, економічного, наукового і технічного потенціалу, а також його історичних і географічних особливостей створити ефективну туристичну систему, яка забезпечить матеріальний добробут населення і економічну безпеку Карпатського регіону [26].

Позитивними чинниками розвитку різних видів пригодницького туризму в Карпатах є наявна природно-ресурсна база, мальовничість ландшафтів, вигідність географічного положення (близькість до європейських країн), збереженість природних ландшафтів, економічна конкурентність галузі, потреба в зайнятості населення та інші.

Незважаючи на стрімке зростання кількості активних пригодницьких подорожей в Карпатах, організація більшості з них відбувається спонтанно та поза межами правового поля держави (понад 2/3 всіх активних комерційних подорожей проводиться фірмами, чи окремими особами, які не мають юридичної

реєстрації як суб'єкти туристичної діяльності, чи належної кваліфікації у їх проведенні). За таких умов важко судити про кваліфікованість гіда, наявність у нього досвіду при організації подібних заходів, рівень володіння ним матеріалом про регіон подорожі (історико-культурні відомості, природно-географічні особливості і тд.). В якості організаторів таких подорожей виступають, або особи, що мають певний спортивно-туристичний досвід, або місцеві жителі які знають місцевість і проявляють певну комерційну активність. Проблемою є і те, що гід повинен мати певний досвід дій у певних екстремальних ситуаціях, що можуть виникати в горах, та вміти за необхідності надавати першу медичну допомогу.

Важливим завданням є і регулювання туристичних потоків пригородницьких турів в регіоні, забезпечення оптимального туристично-рекреаційного навантаження на ландшафти, яке б не допускало деградацію території внаслідок надмірного впливу. На нашу думку, доречно було б розробити схему і розбудовувати систему кемпінгів, здійснювати незначний туристичний збір, кошти якого були спрямовані ні розвиток туристичної інфраструктури, підтримку екологічної складової тощо.

Першочерговим завданням є впровадження сертифікації гідів та втілення в практику державних стандартів у сфері пригородницького туризму: «Туризм пригородницький. Системи менеджменту безпеки. Вимоги» (ДСТУ ISO 21101:2016); Туризм пригородницький. Лідери. Особиста компетентність» (ДСТУ ISO/TR 21102:2016); «Туризм пригородницький. Інформація для учасників» (ДСТУ ISO 21103:2016); «Туристичні послуги. Знаки туристичні активного туризму. Класифікація, опис і правила застосування» (ДСТУ 7450:2013).

Так сертифікація гідів не обов'язково повинна проводитись державними органами, можливий варіант і добровільної категоризації гідів в рамках комісій Федерації спортивного туризму України, чи в рамках окремих асоціацій. Проте, навіть існування бази даних сертифікованих гідів в окремих видах пригородницьких подорожей (пішохідних, водних, спелеопоходах та ін.)

позитивно б відобразилось на ринку туристичних послуг. Учасники туристичного процесу мали б змогу обирати – скористатись послугами сертифікованого гіда, чи сходити в похід з місцевим жителем?

Врегулювання ринку пригодницького туризму дасть змогу забезпечити додаткові шляхи наповнення державного бюджету та сприятиме більш високому рівню надання послуг та дотримання заходів техніки безпеки у сфері даного виду діяльності.

Висновок до розділу 3

На підставі вивчених функціонуючих різноманітних варіантів маршрутів в Українських Карпатах, нами було обрано регіон та розроблений власний варіант пригодницького туру. За територією проведення заходу було обрано гірські хребти масиву Горган, які мають з однієї сторони непогані умови транспортної доступності, а з іншої мають підвищену складність самого маршруту, що робить його привабливим саме для проведення пригодницьких турів. Загалом для території Горган характерні значні площі кам'янистих розсіпів – корумників у високогір'ї, густі зарості сосни гірської та вільхи сірої в субальпійському покриві. Одним із головних критеріїв у розробці туру є дотримання заходів безпеки, зменшення ризиків можливого травмування тощо.

Головна мета при розробці туру, щоб туристи отримали задоволення від походу та після пройденого маршруту в них виникло бажання ще і ще приймати участь у таких походах.

Важливою умовою належного функціонування ринку пригодницького туризму в Українських Карпатах є і необхідність втілення державних стандартів, що зорієнтовані на надання послуг в пригодницьких турах. Таким чином існує потреба в сертифікації гідів, втілення єдиного підходу до маркування стежок, розбудова кемпінгів, гірських притулків зорієнтованих на пригодницькі тури.

ВИСНОВКИ

Пригодницький туризм з кожним роком набирає популярності, в першу чергу це пов'язано з тим, що звичайний малоактивний спосіб відпочинку все менше і менше цікавить молодь яка прагне цікаво відпочивати та розважатися, забути про буденні справи та проблеми.

Головними особливостями пригодницького туризму є: стійкість, підтримка місцевої економіки, привабливість високої вартості для деяких видів відпочинку, сприяння сталому розвитку підприємств. Цей вид туризму об'єднує в собі три головні компоненти: прямий контакт з природою, пізнавальний момент і фізичну активність. Проведені в роботі дослідження дозволяють нам зробити наступні висновки:

1. Пригодницький туризм – об'єднує в собі різні види подорожей, головною метою яких є отримання нових вражень, відчуттів, покращення туристами фізичної підготовки та досягнення нових спортивних результатів. Такий вид туризму не є бюджетним, адже потребує спеціалізованого технічного спорядження, одягу, взуття, а також потребує висококваліфікованого супроводу гідів, інструкторів з окремих видів туризму, які забезпечують тур та заходи безпеки учасників на маршруті.

Єдиної фірми яка створює пригодницькі тури не існує. Хоча в світі вже створена ціла індустрія пригодницького туризму - Adventure Travel, розроблено вимоги до організації турів та безпеки, одягу, спорядження, харчування, але ідеї та концепції турів залежать тільки від організаторів та побажань учасників. Кожен турист може самостійно обрати вид пригодницького туризму в залежності від уподобань та розміру доходів. Не обов'язково виїжджати за кордон, витратити величезні суми коштів для того, щоб скористатися пригодницьким видом туризму, треба мати натхнення та шукати місця для реалізації своїх мрій та бажань.

2. Серед пригодницьких турів в Карпати, найбільше варіантів для організації пішохідних подорожей різної складності, в весняний період, коли тане

сніг і спостерігається повільно на Карпатських річках - активно розвивається рафтинг. Є також значні умови для розвитку велотуризму та екстремальних як літніх, так і зимових видів спорту на базі гірськолижних комплексів. В районі Боржавських полонин розвивається парапланеризм, а в зимовий період фрірайд.

Новим напрямком розвитку пригодницького туризму в Українських Карпатах є організація некомерційних пригодницьких забігів та ультрамарафонів, що стали популярними на протязі останніх років. Серед таких забігів популярними стали: Gorganu Race (гірські масиви Горган), Goverla Race (забіг на найвищу точку гора Говерла), Нічний Чорногірський марафон (ультрамарафон найвищим в Українських Карпатах гірським масивом – Чорногора). Також регулярно проводяться скаутськими організаціями Всеукраїнські змагання з пішого мандрювання «Стежками героїв».

3. На ринку туристичних послуг, частка туроператорів та турагентів, що спеціалізуються на послугах активного туризму є досить невеликою, проте їх кількість, як і кількість учасників турів щорічно зростає. Розроблений нами варіант туру включає дводенний пригодницький тур гірським масивом Горган з сходженням на його найвищі вершини – Сивуля, Лопушна, Висока, Ігровець. В залежності від фізичної підготовки учасників туру та погодно-кліматичних умов розроблено два варіанти складності маршруту. Тур розрахований на невеликі групи 14-16 осіб у супроводі двох гідів-інструкторів. Загальна вартість туру становить близько 2600 гривні з особи. Додатково оплачується при необхідності прокат спорядження.

4. Основною проблемою розвитку пригодницького туризму в Карпатах є низький рівень розвитку туристичної інфраструктури та нестача коштів на підприємницькі ініціативи, а також відсутність регулювання даного напрямку туризму на державному рівні. Для розвитку туризму в Карпатському регіоні потрібно оптимально використовувати природні, матеріально-технічні, трудові та інтелектуальні ресурси природного, економічного, наукового і технічного потенціалу, а також його історичних і географічних особливостей створити

ефективну туристичну систему, яка забезпечить матеріальний добробут населення та економічну безпеку Карпатського регіону.

Одним з пріоритетних завдань є втілення державних стандартів у сфері активного туризму, які б забезпечили компетентність гідів-провідників пригодницьких турів, єдині підходи до знакування та маркування туристичних маршрутів в регіоні, сприяли б зростанню безпеки організації пригодницьких подорожей в Карпатах

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г.П. Аналіз основних видів діяльності територіальних туристично-рекреаційних комплексів щодо виробництва і реалізації туристичного продукту // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». - 2015. - №10. - Ч.1. - С.23-27.
2. Андреева Г.П., Коваль П.Ф. Теоретичні засади спеціалізованого туризму // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2015. - №7. - URL: https://tourlib.net/statti_ukr/andreeva.htm.
3. Важливі напрямки розвитку туризму в регіоні Українських Карпат. URL: <http://skole.com.ua/uk/papers/13-turizm/40-kturism.html>.
4. Гута (Богородчанський район). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Гута_\(Богородський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Гута_(Богородський_район)).
5. Коваль П.Ф., Андреева Г.П. Теоретичні засади пригодницького туризму. Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. №6(105). С.32-38. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/koval8.htm.
6. Нічний Чорногірський марафон. - URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нічний_Чорногірський_марафон.
7. Портер Е.М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов; пер. с англ. И. Минервина. - М.: Альпина Паблишер, 2011. - 454 с.
8. Пригодницький туризм та екстримальні види екотуризму. URL: https://agrotourism.at.ua/publ/agroturizm_v_sviti/agroturizm_v_krajnakh_svitu/prigodnickij_turizm_ta_ekstrimalni_vidi_ekoturizmu/4-1-0-4.
9. Пригодницький туризм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пригодницький_туризм.
10. Прийнято стандарти пригодницького туризму / Українська асоціація активного та екологічного туризму. - URL: <https://www.uaeta.net/>.
11. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. - №324/95. - URL: https://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm.

12. Пуцентейло П.Р Економіка і організація туристично-готельного підприємництва: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. - 344 с.
13. Рафтинг на Чорному Черемоші від кемпу "Білий Слон". URL: <https://www.ture.ua/pages/splavy-raftyng-na-cheremoshi/>.
14. Сайт міста Івано-Франківська. URL: <https://www.0342.ua/news/2598942/guta-znamenite-i-vodnocas-tihe-ta-zivopisne-girske-selo>.
15. Сайт пригодницьких перегонів Gorgany Race. URL: <https://www.gorganyrace.com/>.
16. Сайт Скита . URL: <https://skyta.com.ua/rafting-cheremosh.html>.
17. Сайт торгової марки «Gorgany». URL: <https://www.gorgany.com/>.
18. Сторінка в facebook пригодницьких перегонів Goverla Race. URL: <https://www.facebook.com/goverlarace/posts/2257660854493912>.
19. Топ-20 лучших направлений для туризма. - URL: <https://ru.tsn.ua/svit/top-20-luchshih-napravleniy-dlya-turizma.html>.
20. Туристична фірма з організації пригодницького туризму Ture. URL: <https://karpaty.ture.ua/>.
21. Туристична фірма Турклуб Тернопіль. URL: <https://www.tourclub.com.ua/uk/tours/rafting/cheremosh>.
22. Шандор Ф.Ф., Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: підручник. - К.: Знання, 2013. - 334 с.
23. Adventure Travel Guide Standard (2021) Adventure Travel Trade Association. URL: <https://www.adventuretravel.biz/education/guide-standard>
24. Adventure Travel Trade Association. URL: <https://www.adventuretravel.biz/>.
25. Atta values statement (2013). URL: <https://cdn.adventuretravel.biz/wp-content/uploads/2013/02/Values-Statement-Trade-English.pdf>.
26. Global report on adventure tourism. - URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/%209789284416622>.
27. Gorgany Race. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Gorgany_Race.
28. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/>.

ДОДАТКИ

ВИДИ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ

Види пригодницького туризму	Визначення
Альпінізм	Вид спорту, що основною метою ставить сходження на природні та штучні скелі та стіни, зокрема на гірські вершини.
Скелелазіння	Олімпійський вид спорту, який полягає у вільному лазінні (найчастіше – сходженню) по природному (скелі) або штучному (скалодром) рельєфу.
Льодолазіння	Подолання крутих льодових схилів за допомогою спеціального спорядження.
Рафтинг	Вид екстремального спорту, швидкісний сплав гірською річкою через пороги на надувному човні (рафті), плоті, катамарані, каяку чи іншому плавзасобі.
Спелеотуризм	Різновид спортивного туризму, зміст якого полягає в подорожах по природним підземним порожнинам (печерам) і подоланням у них різних перешкод (сифони, колодязі) з використанням різного спеціального спорядження (акваланги, карабіни, мотузки, гаки, індивідуальні страхувальні системи й ін.).
Гірський туризм	Вид спортивного туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою мускульної сили по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості.
Пішохідний туризм	Пішохідне подолання групою туристів маршруту по місцевості з місця відправлення до місця прибуття за певний проміжок часу.
Водний туризм	Один з різновидів туризму, в основі якого подолання маршруту водною поверхнею з використанням плавзасобів
Лижний і гірськолижний туризм	Включає два різновиди: лижний – подолання маршруту територією певної місцевості на лижах; гірськолижний – швидкісний спуск з гори на лижах на спеціально обладнаних трасах в межах гірськолижних комплексів, або поза ними (фрірайд). Різновидом гірськолижного туризму є сновбординг.
Каньйонінг	Спуск по гірській річці та прилеглому до неї каньйону з використанням рятувальних жилетів, шоломів та мотузки без плавзасобу.
Кінний туризм	Вид спорту та активного відпочинку. Включає в себе кінні подорожі за певним маршрутом, в яких туристи переміщуються верхи або в екіпажах. Спорядження туриста експортують верхи, або у супровідному транспортному засобі.
Маунтибайк	Вид туризму та спорту, що включає їзду на велосипеді бездоріжжям по пересіченій місцевості. Виділяють різні різновиди маунтбайкінгу, зокрема, даунхіл – швидкісний спуск з гори, крос-кантрі – їзда по бездоріжжю та ін. Для таких подорожей векиростовують спеціально обладнані гірські велосипеди.
Дайвінг	Одна з форм підводного плавання, в якому дайвер (нирятьщик) зазвичай використовує певні технічні засоби для дихання під водою. Виділяють певні різновиди дайвінгу. Туристичний дайвінг здійснюється з метою спостереження за підводним світом океану, підводного полювання чи огляду затонулих суден. Окрему групу становлять і так звані водолазні роботи.
Парапланеризм	Мистецтво літання на планері. Зазвичай використовуються відкриті гірські схили та вітрові потоки для старту.

**ПЕРЕЛІК КАТЕГОРІЙНИХ СПОРТИВНИХ ПОХОДІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ
(Витяг з постанови Президенської Федерації спортивного туризму України 8 грудня 2001 року із змінами та доповненнями постановою Виконкому ФСТУ від 2017 року)**

У Переліку класифікованих туристських спортивних маршрутів України (далі – Перелік) наведені маршрути з пішохідного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомобільного, мотоциклетного, спелеологічного та вітрильного видів туризму, що прокладені в межах території України і відповідають нормативам туристських спортивних походів.

У Переліку використовуються такі скорочення:

пн. – північний	пол. – полонина
пд. – південний	печ. – печера
зх. – західний	В – вертикальні печери
сх. – східний	Г – горизонтальні печери
м – абсолютна висота в метрах	К – комбіновані печери
км – кілометри	р. – ріка
м. – місто	вдсп. – водоспад
смт. – селище міського типу	оз. – озеро
с. – село	стр. – струмок
а/з – автобусна зупинка	дж. – джерело
ст. – станція	б. – байдарки, каяки
т/б – туристська база	н. – надувні судна
т/с – туристська стоянка	авт. – автомобілі
т/пр – туристський притулок	мот. – мотоцикли
г. – гора	к.с. – категорія складності
в. – вершина	к.тр. – категорія трудності
ущ. – ущелина	н/к – некатегорійна природна перешкода
хр. – хребет	ускл. – ускладнений маршрут
пер. – перевал	(Е) – експериментальний маршрут
ск. – скелі	1А – 5Б : категорії трудності природних
ур. – урочище	перешкод

Пішохідний туризм

II категорія складності

1. смт. Ясиня – г.Чорна Клева – г.Братківська – г.Дурня – пер.Легіонів – г.Побита – г.Берти – г.Вел.Кенута – г.Буштул – г.Коретвина – г.Чорна Ріка – р.Озерянка – оз.Синевир – г.Озерна – пер.Вишківський (Торунський) – г.Чорна Ріпа – с.Ялинкувате.
2. м.Яремче – пер.Прислоп – г.Довбушанка – с.Бистриця – пер.Легіонів – г.Дурня – г.Братківська – пер.Околе – г.Татаруха – г.Трояска – г.Стіг – г.Близиця – г.Стара – с.Кваси – г.Менчул – г.Петрос – г.Говерла – г.Бребеняскул – г.Піп Іван – смт. Верховина.
3. с.Білосовиця – г.Козакова Поляна – пер.Верецький – смт. Воловець – г.Плай – г.Стій (сходження) – пер.Прислоп – г.Кук – г.Коротисто – с.Нижній Бистрий – хр.Вівчарський Верх – г.Перехрестя – г.Топас – траверс пол. Красна - с.Усть-Чорна – с.Лопухове – траверс хр. Свидовець – г.Стара – г.Думен – м.Рахів.
4. смт.Воловець – г.Плай – г.Стій (сходження) – г.Гемба – г.Магура – пер.Прислоп – полонина Кук – г.Воловський Менчул – смт.Міжгір'я – с.Стригальня – г.Кам'янка – г.Озерна – оз.Синевир – ур. Кантина – р.Плеща – г.Передня – г.Стримба – г.Гропа – г.Климова – смт Усть-Чорна – г.Темпа – г.Плеска – г.Апецька – г.Межі Діли – г.Кичера – смт.Кобилецька Поляна.

III категорія складності

1. (Е) м.Рахів – г.Піп Іван – г.Стіг – г.Чорна Гора – г.Говерла – г.Кукуль – пер.Яблуницький – г.Довга – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Попад'я – пер. Торунський – г.Чорна Ріпа – т/с Беркут.
2. (Е) м.Яремче – р.Жонка – г.Довбушанка – пер.Столи – г.Чорна Клева – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Попад'я – г.Чорна Ріпа – т/с Беркут.
3. (Е) м.Рахів – г.Близиця – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Попад'я – г.Чорна Ріпа – ст.Беркут.
4. (Е) с.Верховина – г.Піп Іван – г.Дземброня – г.Говерла – г.Петрос – с.Кваси – г.Близиця – г.Татаруха – пер.Окола – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Кінець Горгану – г.В.Бетря – г.Буштул – пер.Руський – г.Попад'я – хр.Горган – р.Розтока – оз.Синевир – г.Озерна – смт. Міжгір'я

Лижний туризм

I категорія складності

1. (Е) м.Яремче - г.Рокита Елика - г.Цапул - г.Каратул - г.Штав'єра-г.Пожератул – пол. Мунчелик - г.Хорде Доброкиївська – т/пр Явір – смт. Ворохта - хр.Шимшор - пер.Яблуницький – пол. Буковинка - пол. Довга - пол. Плоска - с.Бистриця.
2. (Е) м.Яремче - р.Жонка - пер.Переслоп - ущ.Зубринка - пер.Столи -с.Бистриця - р.Салотрук - пол. Бистра - ущ.Бистрик - с.Осмолода - ур.Болотняк - р.Озерянка - оз.Синевир - с.Лопушне.
3. (Е) с.Осмолода - р.Бистрик - р.Боревчик – пер. між г.Ігровець та г.Сивуля - р.Бистриця Солотвинська - гуртож. Межиріки – пол.Бистра –пол. Пляйська - пер.Легіонів - с.Бистриця – пол. Плоска –пол.Довга - пер.Столи - р.Зубринка - пер.Переслоп - м.Яремче.
4. (Е) с.Синевирська Поляна - р.Озерянка - ур.Болотняк - с.Осмолода -р.Бистрик – пол. Бистра - р.Салтрук - с.Бистриця - пер.Пантир - ущ.Турбат - пер.Окола - с.Чорна Тиса.

II категорія складності

1. (Е)свт.Верховина - г.Грегіт - пол. Мунчелик - с.Кременець - г.Синяк - г.Малий – Горган - пер.Столи - пол.Довга - пол.Плоска - г.Чорна Клева - г.Братківська - пер.Легіонів - р.Пляйська - пол.Бистра - г.Сивуля - пер.Ігровець - р.Боревчик - с.Осмолода.
2. (Е) с.Мисливка - г.Сувач - г.Укерна - г.Яйко Ілемське - с.Осмолода -р.Бистрик - р.Боревчик - пер.Ігровець - р.Бистриця Солотвинська - гуртожиток "Межиріки" - пол. Бистра - г.Сивуля(радіальн.) - хр.Таупширка - пер.Легіонів - г.Братківська - г.Чорна Клева - пол.Довга - пер.Столи - р.Зубрівка -пер.Переслоп - м.Яремче.
3. (Е) с.Білин – т/пр Перелісок - г.Близиця - хр.Свидовець - пер. Окола - г.Братківська - г.Чорна Клева - с.Бистриця - пер.Пантир - пер. Легіонів - р.Пляйська - пол.Бистра - гуртож."Межиріки" - пер. Ігровець - р.Боревчик - р.Бистрик - с.Осмолода.
4. смт.Ясиня - г.Менчул - г.Стара - г.Думен - м.Рахів - с.Луки – т/пр Брецул – г.Говерла – р.Лазещина - т/пр Козмещик - р.Довижна - р.Турбацил - р.Чорна Тиса – смт.Ясиня.

III категорія складності

1. смт.Кобилецька Поляна - г.Кобила - г.Додяска - г.Унгорська (хр.Свидовець) - Турбатські пол. - р.Турбат - пер.Легіонів -пер.Пантир - г.Чорна Ріпа - р.Молода - г. Яйко Ілемське - р.Чорна Ростока - г.Вишківський Горган - г.Озерна - г.Кам'янка – смт.Міжгір'я.
2. (Е) с.Максимець - гуртожиток "Межиріки" - р.Бистриця Солотвинська - сідловина між південною та центральною вершинами г. Сивуля (1А) - р.Бистрик - г.Грофа - хр. Свидовець - г.Близиця – т/пр Перелісок - с. Білин.

IV категорія складності

1. (Е) ст.Бескід - г.Чорна Ріпа - пер.Торунський - г. Вишківський Горган- г.Попад'я - г.Берть - р.Пляйська - пер.Легіонів - пер.Пантир - г.Братківська - р.Турбат - г.Унгорська - хр.Свидовець - г.Близиця - с.Білин - г.Петрос - г.Говерла - хр.Чорногора - г.Піп Іван - с.Богдан.

Гірський туризм

I категорія складності

1. (E) с. Негровець (Межгірський р-н) – г.Негровець (1707 м) – хр.Пишконя – г.Ясновець (1600 м) – спуск в долину р. Сухар – підйом на г.Стримба (1719 м) (1А) – спуск в долину р.Мокрянки - підйом вздовж р.Мокрянка на в.Попад'я (1740 м) (1А) – хр.Горгани – пер.Руський – г.Берть (1666 м) – спуск у долину стр. Яновець – смт Усть-Чорна , т/б “Ялинка”. (100 км)
2. (E) с.Осмолода – г.Ігровець (1804 м) - г.Сивуля (1818 м) – пер.Легіонів – г.Братківська (1778 м) (1А) – г.Чорна Клева (1719 м.) – с.Бистриця – р.Довжинець – г.Добушанка (1754 м) (1А) – г.Синяк (1665 м.) – г.Хомяк (1542 м) – с.Поляниця – с.Яблониця – смт.Ворохта. (105 км)

II категорія складності

3. (E) м.Рахів – с.Видричка – підйом вздовж р.Павлик – г.Петрос (2020 м) (1 Б) – спуск вздовж стр.Лазещина до ур.Козмещик – підйом по ущ. на г.Говерла (2061 м.) (1Б) – спуск по Черногорському хр. – г.Туркул (1938 м.) – спуск вздовж стр. Бутучок до злиття з стр. Бребенескул – підйом вздовж стр.Бребенескул на в.Гутин Темнатик (2035 м) (1А) – хр.Чорногора – г.Чорна Гора (2020 м)– г.Вихід (1471 м.) – г.Стіг (1650 м.) – верхів'я р.Біла Тиса – с.Луги.(107 км)
4. (E) с.Зелене – оз.Шибене – г.Чорна Гора (2020 м) (1А) – Черногірський хр. – г.Говерла (2061 м) (1А) – г.Петрос (2020 м) (1Б) с.Ясиня – г.Близниця (1880 м) - хр.Свидовець – г.Догяска (1761 м) (1А) – г.Унгоряска (1707 м) – р.Турбат – г.Братківська (1788 м) (1А) – пер.Легіонів – г.Сивуля (1818 м) (1А) – г.Ігровець (1814 м) – с.Осмолода. (115 км)

Водний туризм

II категорія складності

1. р. Біла Тиса – р. Тиса.
вище КПП с. Луги – м. Рахів – р. Тиса – смт. Солотвино.
2. р. Чорний Черемош – р. Черемош – р. Прут
с. Красник – м. Вижниця – с. Глиниця (м. Чернівці)

III категорія складності

1. р. Чорна Тиса – р. Біла Тиса – р. Тиса (У)
смт. Ясіня – м. Рахів – заїзд вище с. Луги на р. Біла Тиса – м. Рахів – смт. Солотвино
2. р. Чорний Черемош – р. Черемош – р. Прут
с. Шибене – с. Устеріки – м. Вижниця – с. Глиниця (м. Чернівці)
3. р. Чорний Черемош – р. Білий Черемош – р. Черемош – р. Прут (У)
с. Шибене – с. Устеріки – заїзд вище с. Голошина на р. Б. Черемош – с. Устеріки – м. Вижниця – с. Глиниця (м. Чернівці)
4. р. Чорна Тиса – р. Прут (У)
смт. Ясіня – м. Рахів – заїзд до м. Яремче на р. Прут (нижче вдсп. “Пробій”) – с. Глиниця (м. Чернівці)
5. р. Білий Черемош – р. Прут (У)
вище с. Голошина – с. Устеріки – заїзд до м. Яремче на р. Прут (нижче вдсп. “Пробій”) – с. Глиниця (м. Чернівці)
6. р. Чорний Черемош – р. Прут (У)
с. Шибене – с. Красник – заїзд до м. Яремче на р. Прут (нижче вдсп. “Пробій”) – с. Глиниця (м. Чернівці)

IV категорія складності

1. р. Прут
смт. Ворохта – с. Глиниця (м. Чернівці)
2. р. Чорний Черемош – р. Прут
с. Шибене – р. Ч. Черемош – с. Красник – заїзд на р. Прут до смт. Ворохта – р. Прут – с. Глиниця (м. Чернівці)
3. р. Білий Черемош – р. Прут
вище с. Голошина – р. Б. Черемош – с. Устеріки – заїзд на р. Прут до смт. Ворохта – р. Прут – с. Глиниця (м. Чернівці)
4. р. Чорна Тиса – р. Прут
с. Чорна Тиса – м. Рахів – заїзд на р. Прут до смт. Ворохта – р. Прут – с. Глиниця (м. Чернівці)

Велосипедний туризм

II категорія складності

1. м.Мукачеве – м.Берегове – м.Хуст – с.Тересва – с.Дубове – с.Усть-Чорна – пер.Прислоп – с.Колочава – оз.Синевир – пер.Синевирський – смт.Міжгір'я – пер. Торунський – смт.Долина – м.Івано-Франківськ.
2. м.Трускавець – м.Сколе – пер.Верецький – пер.Уклин – с.Поляна – пер.Оленівський – м.Перечин – м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Хуст – м.Рахов.
3. м.Львів – с.Перемишляни – м.Рогатин – м.Івано-Франківськ – м.Калуш – смт Долина – пер Торунський – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – оз.Синевир – м.Колочава – с.Драгове – м.Хуст – м.Мукачеве – м.Ужгород.
4. м.Чернівці – м.Кам'янець-Подільський – м.Борщев – м.Товсте – м.Коломия – м.Яремче – с.Кременці – пер.Кривопілля – смт.Верховина – пер.Буковецький – м.Косов – смт.Вижниця – м.Сторожинець – м.Чернівці.
5. м.Івано-Франківськ – пер.Яблуницький – смт.Ясиня – м.Рахов – м.Тячев – м.Хуст – м.Мукачеве – м.Ужгород – м.Перечин – пер.Ужоцький – с.Турка – м.Самбор – м.Львів.
6. м.Львів – м.Стрий – м.Борислав – пер.Сходницький – с.Сходниця – с.Стрілки – пер.Ужоцький – м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Свалява – с.Довге – с.Драгове – с.Угля – с.Дубове – пер.Водицький – с.Водиця – смт Вел.Бичков – м.Рахів – пер.Яблуницький – м.Яремче – м.Івано-Франківськ.
7. м.Чернівці – м.Снятин – м.Косів – смт.Яблунів – смт.Делятин – м.Івано-Франківськ – м.Галич – м.Жидачів – м.Стрий – пер.Верецький – смт Нижні Ворота – пер.Воловецький – смт Воловець – пер.Гукливий – смт Міжгір'я – пер.Синевирський – смт.Колочава – с.Драгове – м.Хуст – м.Виноградів – м.Берегове – м.Мукачеве – м.Ужгород.

III категорія складності

1. (Е) м.Вінниця – м.Немирів – м.Могилів-Подільський – м.Дунаївці – м.Кам'янець-Подільський – м.Хотин – м.Чернівці – м.Вижниця – пер.Німчич – пер.Шурдин – с.Долишний Шепіт – с.Банилів – с.Підгірці – смт.Глибока – м.Чернівці.
2. (Е) м.Львів – м.Самбір – пер.Ужокський – смт Перечин – смт Поляна – пер.Уклин – смт.Воловець – смт.Майдан – оз.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – смт.Великий Бичков – м.Рахів – смт.Ясиня – пер.Яблуницький – м.Яремче – м.Івано-Франківськ
3. (Е) м.Вижниця – пер.Рижи – пер.Яблуницький – м.Рахів – пер.Камінь-Клева – пер.Прислоп – пер.Воловець – пер.Бескид – м.Стрий – м.Трускавець – м.Коломия – м.Вижниця.

IV категорія складності

1. м.Ужгород – с.Ужок – с.Підполоззя – пер.Воловецький – смт.Воловець – пер.Гукливий – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – оз.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – с.Калини – с.Водиця – пер.Тювшак – смт Кобилецька Поляна – пер.Кобила – пер.Камінь-Клевка – м.Рахів – смт.Ясиня – м.Чернівці.
2. м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Берегове – м.Хуст – м.Рахов – пер.Камінь-Клевка – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Тювшак – с.Водиця – с.Красне – смт.Усть-Чорна – пер.Прислоп – смт.Колочава – оз.Синевир – пер.Синевирський – смт.Міжгір'я – пер.Гукливий – смт.Воловець – с.Підполоззя – с.Розтока – с.Ужок – пер.Ужокський – м.Самбор – м.Стрий – м.Львів.
3. м.Ужгород – м.Перечин – с.Ужок – с.Розтока – с.Підполоззя – пер.Воловецький – смт.Воловець – с.Занька – ур. р.Вича – м.Свалява – с.Кушниця – с.Довге – с.Липча – смт.Міжгір'я – с. Лопушне – пер.Озерянський – оз.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – с.Красне – с.Водиця – пер.Тювшак – смт Кобилецька Поляна – пер.Кобила – пер.Камінь Клева – м.Рахів – с.Богдан – с.Луки – пол. Брецул – сідловина Говерла-Петрос – ур.Козьменщик – смт.Ясиня – пер.Яблуницький – м.Яремча
4. м.Івано-Франківськ – м.Коломия – м.Чернівці – м.Сторожинець – смт.Берегомет – с.Долишний Шепіт – пер.Шурдин – с.Селятин – смт.Путила – пер.Німчич – м.Вижниця – м.Косов – пер.Буковецький – смт.Верховина – пер.Кривопілля – с.Кременці –

пер.Яблуницький – м.Рахов – пер.Камінь-Клева – пер.Кобилецький – смт Кобилецька Поляна – пер.Тювшак – пер.Водиця – смт.Дубове – с.Драгове – м.Свалява – ущ.р.Свича – смт.Воловець – пер.Бескид – смт.Славське – м.Сколе – м.Львів.

У категорія складності

1. (Е) м.Яремче – пер.Яблуницький – м.Рахів – пер.Камінь Клевка – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Козьмин – пер.Тювшак – с.Водиця – пер.Калини – смт Дубове – с.Драгове – м.Хуст – пер.Копань – м.Іршава –с.Довге – пер.Боржава – смт Поляна – пер. Уклин – смт Жденево – пер.Сантор – пер.Ужокський –с.Кострино – с.Люта – с.Чорноголова – с.Вільшанки – смт Тур'я Ремети – м.Ужгород – м.Мукачево – м.Свалява – смт Воловець – пер.Верецький – г.Яворник – пер.Бескид – с.Верх Студений – с.Прислоп – с.Торунь – пер.Озерянський – оз.Синевир – с.Синевир – пер. Прислоп – смт Усть-Чорна – полонина Шаса – г.Унгаряска – г.Драгобрат – смт Ясиня – ур.Козьменщик – сідловина Говерла-Петрос – г.Говерла – смт.Ворохта – смт.Верховина - с.Усть-Путила – пер.Нимчич – м.Вижниця – м.Косов – м.Коломия – м.Івано-Франківськ.
2. (Е) м.Яремче – пер.Яблуницький – м.Рахів – пер.Камінь Клевка – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Козьмин – пер.Тювшак – с.Водиця – пер.Калини – смт Дубове – с.Драгове – м.Хуст – пер.Копань – м.Іршава –с.Довге – пер.Боржава – смт.Поляна – пер.Уклин – смт.Жденево – пер.Сантор – пер.Ужокський –с.Кострино – с.Люта – с.Чорноголова – с.Буковцево – пер.Турицький – с.Лумшори – с.Тур'я Ремети – пер.Синаторія – с.Худлово – смт.Середнє – м.Мукачеве – м.Свалява – смт.Воловець – пер.Сер.Верецький – с.Жупани – пер.Опір – с.Лавочне – пер.Бескид – пер.Гукливий – пер.Подобовець – пер.Хашоватий – с.Волосянка пер.Ялинкуватий – смт.Майдан – с.Торунь – пер.Озерянський – оз Синевир – смт Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна - с.Лопухов – пер.Окола – с.Чорна Тиса – смт.Ясиня – ур.Козменщик – г.Петрос, сідловина, г.Говерла – корд.Чорногора – пер.Кривопільський – смт.Верховина – м.Крсів – м.Яремче.
3. (Е) м.Фвано-Франківськ – м.Коломия – м.Косов – м.Вижниця – пер.Черешенка – смт.Берегомет – пер.Шурдин – с.Селятин – с.Шепіт – пер.Яловичера – р.Білий Черемош – с.Буркут – г.Чорна Гора – г.Говерла – сідловина Говерла-Петрос – с.Кваси – м.Рахов – пер.Камінь-Клева – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Козьмин – пер.Тювшак – с.Водиця – пер.Калин – смт.Дубове – смт.Усть-Чорна – пер.Прислоп – смт.Колочава – пер.Синевирський – смт.Міжгір'я – с.Нижній Студений – смт Славське – г.Тростян – с.Тухолька – пер.Сер.Верецький – смт.Нижні Ворота – с.Розтока – пер.Сантор – с.Ужок – пер.Ужокський – м.Турка – смт.Сходниця – пер.Урич – смт.Верхнє Синевидне – м.Сколе – с.Каменка – пер.Сукель – с.Козаківка – м.Болехів – м.Долина – м.Надвірна – м.Яремче.
4. (Е) м.Яремче – смт.Ворохта – пер.Кривопільський – смт.Верховина – с.Устеріки – с.Усть-Путила – пер.Нимчич – м.Вижниця – пер.Черешня – смт.Берегомет – пер.Шурдин – с.Селятин – с.Шепіт – пер.Яловичера – р.Білий Черемош – пер.Гринява – р.Чорний Черемош – с.Буркут – г.Піп Іван –траверс хр. Чорногора – г.Говерла, сідловина, г.Петрос – с.Кваси – м.Рахов – перевали (Камінь Клевка - Кобила – Козьмин – Тювшак – Калин) – с.Дубове – смт.Усть-Чорна – пер.Прислоп – смт.Колочава – с.Синевирська Поляна – оз.Синевир – пер.Озерянський – с.Торунь – пер.Торунський – с.Шевченкове – с.Ясінь – с.Осмолода – пер.Руський Путь – с.Комсомольськ – с.Лопухов – пер.Окола – с.Чорна Тиса – смт.Ясиня – пер.Яблуницький – м.Яремче.

Автомобільний та мотоциклетний туризм (автомототуризм)

I категорія складності

1. м.Львів – м.Самбор – м.Турка – пер.Ужокський – м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Хуст – м.Рахів – м.Яремче – м.Коломия – м.Чернівці (авт., мот.).

II категорія складності

1. м.Коломия – смт.Яблунів – м.Косов – смт.Косів – смт.Верховина – смт.Ворохта – смт.Ясиня – смт.Кобилецька Поляна – смт.Дубове – смт.Усть-Чорна – смт.Колочава – с.Синевирська Поляна – смт.Міжгір'я – с.Липча – с.Довге – м.Свалява – м.Мукачеве (авт., мот.).
2. м.Свалява – с.Довге – с.Липча – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – смт.Колочава – с.Угтя – смт.Дубове (*) – пер.Водицький – с.Водиця (*) – пер.Тювшак – смт.Кобилецька Поляна (*) – пер.Камінь-Клева – м.Рахів – пер.Яблуницький – с.Кременці – смт.Верховина м.Косів – смт.Заболотов (авт., мот.).
3. м.Київ – смт.Бородянка – м.Макаров – м.Брусилів – м.Фастів – смт.Корнин – смт.Попільня – смт.Ружин – м.Казатін – с.Комсомольське – с.Уланів – м.Хмельник – с.Лука-Барська – с.Волковинці – с.Бержавня – смт.Михайлівка – м.Дунаївці – смт.Смотрич – смт.Скала-Подільська – м.Чортків – м.Бучач – м.Монастирська – смт.Тисьмениця – м.Коломия – смт.Яблунів – м.Косів – смт.Верховина – смт.Ворохта – с.Кременці (авт., мот.).

IV категорія складності

1. м.Ужгород – с.Циганівці (*) – с.В.Солотвино (*) – с.Худлово – с.Анталівці – т/пр. г.Тарниця (*) – смт.Тур'я-Ремета – пер.Оленівський – смт.Поляна – м.Свалява – с.Довге – с.Липча – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – смт.Колочава – с.Угтя (*) – с.Дубове (*) – пер.Водицький – с.Водиця – пер.Тювшак – смт.Кобилецька Поляна (*) – пер.Камінь-Клева – м.Рахів – пер.Яблуницький – с.Кременці – смт.Верховина – м.Косів – смт.Заболотов (мот.).

V категорія складності

1. м.Львів – м.Трускавець – м.Борислав (*) – м.Турка – пер.Ужокський – с.Кострина – с.Люта (*) – с.Чорноголова (*) – с.Вільшанки (*) – смт.Тур'я-Ремети – с.Анталівці – с.В.Солотвино – с.Циганівці – м.Ужгород (*) – м.Мукачеве – м.Свалява – с.Вовче (*) – смт.Воловець – пер.Воловецький – смт.Нижні-Ворота – пер.Верещий – г.Вел.Яворник (*) – пер.Бескид (*) – с.Верхнє Студене (*) – с.Прислоп - Лопушна – оз.Синевир (*) – с.Синевир – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – Полонина Шаса – оз.Герешаска – т/пр Перелісок – м.Рахів – пер.Яблуницький – смт.Верховина – м.Косів – м.Чернівці (мот.).
2. м.Мукачеве – м.Свалява – смт.Поляна – пер.Оленівський – смт.Тур'я Ремети - с.Анталівці – с.В.Солотвино – с.Циганівці – м.Ужгород – смт.Перечин – с.Чорноголова (*) – с.Люта (*) – пер.Ужокський – смт.Бориня – с.Либохора (*) – с.Тухолька – м.Сколе – смт.Славське (*) – пер.Алинковате – с.Торунь (*) – смт.Міжгір'я – с.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – с.Комсомольське (*) – пер.Руський Путь – с.Осмолода – смт.Переґінське – м.Калуш – м.Івано-Франківськ (мот.).

МАРКОВАНІ СТЕЖКИ ГОРГАНАМИ

ВИД НА ГОРУ ВИСОКА З ХРЕБТА ІГРОВЕЦЬ

КАМ'ЯНІ СПОРУДИ ПЕРІОДУ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Кам'янисті розсипи г. Велика Сивуля

